

SLUČAJ JOSIFA BRODSKOG¹

1.

Ekskurs o javnosti

..Prošlo je vreme kad se ljude moglo daviti u mraku, kad se moglo ubijati nekažnjeno, kad se moglo gaziti preko ljudskih leševa sred sveopšte ćutnje. Svet se izmenio. Danas sve što je bilo tajno postaje javno. Koliko juče Domašnjevima²) je bilo lako: obavljali su oni svoju mračnu rabotu, retko s uživanjem, češće s gađenjem, ali uvek s verom da radi velike karijere vredi počiniti malo podlosti, da ni podlost nije tako strašna ako za nju ne sazna niko sem nekolicine saučesnika. Tako je bilo početkom pedestih godina — ko je tad znao za dostave pohranjene u dosijeima Velike kuće? Ko je znao za ubitačne reči izgovorene na „obrađivačkim“ sastancima na kojima su učenic

¹) Nedavni dobitnik Nobelove nagrade za literaturu ruski pesnik Josif Aleksandrovič Brodski (rođen 24. maja 1940. u Lenjingradu) u mladosti je u svom rodnom gradu bio izveden pred sud zbog navodnog društvenog parazitizma. Kako je do tog tragičnog nesporazuma došlo razjašnjava jedan od onih ruskih intelektualaca koji su učinili sve što su mogli da mladog pesnika odbrane — znameniti literaturolog-süholog, dvostruki doktor književnih nauka (doktorirao najpre u Lenjingradu, a potom i u Parizu, gde od kraja 1974. na *Université de Paris X Nanterre*, i predaje), profesor Jefim Grigorijevič Etkind (rođen 1918). Svedočanstvo koje sledi potiče iz knjige Efim Etkind, *Zapiski nezagovoriščika* (izd. OPI, London 1977), čija se integralna srpskohrvatska verzija (pod naslovom *Zabeleške literarnog nezaverenika*) priprema za biblioteku „Izlazak“ beogradske izdavačke kuće „Rad“.

²) Anatolij Ivanovič Domašnjev, dekan Fakulteta stranih jezika Pedagoškog instituta „Hercen“ u Lenjingradu, funkcioner koji je 25. aprila 1974. godine potpisao odluku da se Jefim Grigorijevič Etkind, profesor istog fakulteta, zbog prijateljstva sa Solženjicinom i sličnih „grehova“, liši profesorskog zvanja.

raskrinkavali „estetizam“, „kosmopolitizam“ ili „antipatriotizam“ svojih učitelja?... Blaženo je to bilo doba. Izvesni Georgij Berdnjиков, tadašnji dekan Filološkog fakulteta Lenjingradskog univerziteta³⁾ ... izgovarao je pogromaške reči u svečanoj dvorani Univerziteta i pred hiljadu studenata patetično uzvikivao obraćajući se najvećem filologu-enciklopedisti našeg stoleća Viktoru Maksimoviču Žirmunskom: *Da li ste ikada napisali ijedan redak potreban sovjetskom narodu?*

To je bilo 1950. godine: Žirmunskog su udaljili sa Univerziteta na kome je preko tri decenije vodio katedru za zapadnoevropske književnosti — zbog „kosmopolitizma“ (zapravo zbog jevrejskog porekla), zbog privrženosti teorijama velikog komparatiste Aleksandra Veselovskog, zbog toga što je u mladosti pripadao krugu *ruskih formalista*, zbog toga što je napisao knjige koje je napisao i zbog toga što nije napisao druge knjige u kojima bi veličao svoje progornitelje; a Georgij Berdnjиков je za osobite zaslugе uznesen u čin zamenika ministra kulture i na još neke druge, tajne položaje sa kojih je upravljao sovjetskom književnošću i određivao književnu politiku... (Nedavno, 1974. godine, Berdnjиков je objavio životopis Čehova.⁴⁾ Voleo bih da znam šta najmračnije ljude vuče da se bave Čehovom.⁵⁾ Čehov je jednom napisao: *Treba biti jasna duha, svetle duše i čista tela*. Znaju li najmračniji ljudi za te Čehovljeve reči? O, znaju, i te kako znaju; no, postoji, očigledno, neproučen tip intelektualnog mazohiste.) ... Dok se Berdnjиков uznosio preko leševa, još nije bilo ni *Samizdata*, ni *Tamizdata*, ni nezadrživih radioemisija koje bi imena podlaca još istog dana obznanjivale celom svetu. Dekanu Domašnjevu bilo je mnogo gore nego njegovom prethodniku dekanu Berdnjиковu: čim je Domašnjev počinio podlost, to su odmah saznali svi; možda je i Domašnjev-mlađi, uhvativši Bi-Bi-Si... i čuvši govor Domašnjeva-starijeg, počeo drugim očima da gleda sopstvenog oca. Domašnjev se bavio austrijskom varijantom nemačkog jezika, bio se navikao da putuje u Beč, gde je bio s poštovanjem i blagodarnošću priman. Šta će sad Domašnjev? Kamo će sad putovati? Zapadni naučnici, naravno, imaju

³⁾ Georgij Petrovič Berdnjиков (rođen 1915), od 1974. dopisni član Akademije nauka SSSR (videti: *Kratkaja literaturnaja enciklopedija* [u daljim beleškama: KLE], tom 9, Moskva 1978, stolb. 122).

⁴⁾ Videti: G. Berdnjиков, *Čehov*, Moskva 1974 (serija „Zizn' zamečatel'nyh ljudej“).

⁵⁾ Kao literaturolog, Berdnjиков se uglavnom bavio Čehovom. Njegova *Izabrana dela* načinjena su isključivo od radova o Čehovu (videti: G. Berdnjиков, *Izbrannye raboty v dvuh tomah*, „Hudožestvennaja literatura“, Moskva 1986).

grdne muke s pamćenjem ruskih prezimena, ali su prezime *Domašnjev* kanda upamtili. I možda će ga posramiti kad ga sretnu? Čovek se i nehotice zamisli: vredi li radi sitne karijere počiniti krupnu podlost?

Iz te perspektive poučno je podsetiti na tri sudska procesa održana u Lenjingradu tokom poslednjih četvrt veka (1949—1974).

(1) 1949. „*Slučaj*” *Ilje Sermana* — istoričara ruske književnosti 18. veka, učenika G. A. Gukovskog.⁶⁾ Serman je bio optužen zbog „antio-sovjetske nastrojenosti”. Dvapat je izveden pred sud: prvi put je osuđen na deset godina logora; no to se „organima” učinilo malo pa je Sermanu suđeno „ponovno”. Na drugom suđenju istupio je kao svedok optužbe Sermanov (i moj) univerzitetski znanac Jevgenij Brandis,⁷⁾ koji je uporno ponavljao da je Serman tobože zagovarao jevrejske nacionalističke ideje — *Jevreje. govorio je, ne primaju na postdiplomske studije iako su oni prirodno obdareniji za nauke nego Rusi*. Čak je i javni tužilac s izvesnom sumnjičavošću pitao Brandisa da li je optuženi Serman doista tako nešto izjavljivao i insistira li svedok na tome da se optuženi Serman uopšte izjašnjavao na tu temu. *Nije se, naime, našao nijedan drugi svedok koji bi potvrdio Brandisovo svedočanstvo. Brandis je insistirao*. Ovog puta Serman je dobio 25 (dvadeset pet! godina logora — *svedočenje Brandisa, jednog jedinog Brandisa donelo mu je dodatnih petnaest godina logora*. Da je izdržao celu kaznu, Serman bi se iz logora vratio tek sada⁸⁾ — srećom, pušten je iz logora (zajedno sa svojom ženom) neposredno posle Staljinove smrti.

Socijalno-psihološki fenomen Brandis davno me je zainteresovao. Jevgenij Pavlovič Brandis nije bez književnih sposobnosti; pristojno je obrazovan germanist; iskreni je ljubitelj poezije, i sam je pisao pesme; darovit je prevodilac; kasnije se bavio istorijom i teorijom naučno-fantastične literature — napisao je knjigu o Žilu Vernu,⁹⁾ priređivao je i prevodio Žil Vernova dela,¹⁰⁾ rukovodio je sekcijom pisaca — „fantasta” u Lenjingradu. Brandis verovatno nije

⁶⁾ Georgij Aleksandrovič Gukovski (1902—1950).

⁷⁾ Jevgenij Pavlovič Brandis (rođen 1916) (*KLE*, t. 9, Moskva 1978, stolb. 146).

⁸⁾ Tj. 1974.

⁹⁾ Videti: E. Brandis, *Zjul' Vern. Očerki žizni i tvorčstva*, 1956. (Drugo izdanje 1963).

¹⁰⁾ Član je pariskog Žilvernovskog društva (*KLE*).

bio „seksot“¹¹⁾ niti „taster“, ali ga je poziv da se javi u Veliku kuću smrtno preplašio. Da se naš prijatelj Brandis ne odlikuje nekom herojskom naravi, bilo nam je znano odranije — tokom rata je to postalo osobito očevično, a posle rata... Posle rata Brandis je iz malodušnosti počinio podlost. Strah od organâ bezbednosti udružio se u njemu sa svešću da ga ne može stići zaslužena kazna — suđenje Sermanu je bilo zatvoreno; izjave date između četiri zida neće procuriti napolje; Serman je dobio dvadeset pet godina, a to je čitava večnost u kojoj zastareva svaki prestup.

I, što je glavno, ni Sermanov proces ni Brandisovo svedočenje neće dospeti u javnost. Ni štampa, ni radio — niko, nikad, ništa neće oglašiti. I doista, proteklo je četvrt veka, i tek sad ja... prvi put u štampi spominjem Brandisovo ime. Tačnije rečeno, Brandisovo ime pojavljivalo se mnogo puta ranije — u naslovima knjiga, u sadržajima, u komentarima — kao *ime literaturologa i pisca*. Ali svet treba da upozna to ime i kao *ime aktivnog policijskog pomagača*, da ne kažemo policijskog provokatora. Ali tada, 1949. godine, živeli smo u izolaciji — Samizdat još nije postojao. Uništavali su nas u mraku, u tišini.

(2) 1963. „Slučaj“ Josifa Brodskog. Na tom procesu, na kome je pesnik bio optužen zbog „gotovanstva“... kao glavni svedok optužbe istupio je mladi prozaist Jevgenij Vojevodin.¹²⁾ Ovog puta suđenje je bilo javno — u sudnicu (prethodno ispunjenu građevinskim radnicima dovezenim kamionima) bilo je pušteno i poneko nezvano lice, i Vojevodin je dobro znao da svoju karijeru pravi javno, ne samo pred nekoliko stotina građevinskih radnika nego i pred desetak pisaca. Za međunarodni odjek, međutim, nije bio pripravan. Veoma brzo međunarodna je štampa... obelodanila kompletnu reportažu o suđenju; ta reportaža — sjajno publicističko (pa čak i umetničko) delo Fride Vigdorove prenosila se po SSSR-u iz ruke u ruku i postala široko poznata. Ime Jevgenija Vojevodina postalo je *simbol podlosti*, a kako ni njegovog oca — takođe pisca i takođe Vojevodina (Vsevoloda)¹³⁾ nije krasila čestitost, nastao je odličan

¹¹⁾ Skraćena od „*sekretnyj sotrudnik*“ (tajni agent).

¹²⁾ Uporediti: „U izvešteaju CK KPSS XXV kongresu partije visoko su ocenjena dostignuća sovjetske književnosti... u postavljanju i rešavanju 'proizvodne teme'“, među njima i pripovesti *Zahtev za dve sednice J. Vojevodina*“ (KLE, t. 9. Moskva 1978, stolb. 480).

¹³⁾ Vsevolod Petrovič Vojevodin (rođen 1907) (KLE, t. 1, Moskva 1962, stolb. 1005).

epigram koji ih je obojicu žigosao: *Dorogaja Rodina, (Čuvstvješ' li zud?) Oba Voevodina/ /Po tebe polzut.¹⁴⁾*

Jevgenij Vojevodin se prevario u računu: računao je na predašnje ćutanje, a bilo je već drugo vreme. Vojevodin razume se, nije mogao ni da sluti da će suđenje Josifu Brodskom u kome je sudelovao označiti početak Samizdata — tad još nije bilo ni same te reči, ona se tek rađala... A zar su mogli znati tadašnji rukovodioci lenjingradskog Saveza pisaca da će ući u istoriju zahvaljujući suđenju Brodskom?...

(3) 1974. „*Slučaj*” Mihaila Hejfecca. Mladi istoričar i pisac Mihail Hejfec bio je optužen zbog toga što je sačinio predgovor za samizdatske sabrane pesme Josifa Brodskog koje je priredio V. Maramzin,¹⁵⁾ i zbog toga što je u svom stanju čuvao daktilokopije članaka A. Amaljrika,¹⁶⁾ koje su „organi” iz nekih razloga okvalifikovali kao „antisovjetske”. Tužilac je angažovao desetak svedoka, među kojima i Hejfecovog potkazivača, prozaistu-početnika Valerija Voskobojnjikova. I šta se zbilo? Istupajući pred sudom, Voskobojnjikov je vagao svaku reč nastojeći da „i u podlosti očuva plemenito držanje”. Teško je reći koga se Voskobojnjikov više plašio — da li ogranā bezbednosti da li sveetskog javnog mnjenja. Razume se, organi bezbednosti imali su nad njim potpunu vlast — od njih su zavisili njegovi ugovori s izdavačima, objavljivanje njegovih radova, prihodi, privilegije; no dospeti u neku emisiju Bi-Bi-Sija, u *Hroniku tekućih zbivanja*,¹⁷⁾ u *Mond*, što znači u listove mnogih zemalja — *kao policijski pomagač, ima li za pisca* (makar i za onog najmanjeg, provincijskog, trećerazrednog, premda nijedan pisac ne misli za sebe da je takav) *išta strašnije?*

Zamislimo sad na mestu Brandisa, Vojevodina i Voskobojnjikova jednog jedinog čoveka — jer sva trojica su književnici, sva trojica su *pomagali istrazi* (kako se, stimulišući svoje

¹⁴⁾ Što bi se moglo ovako prevesti: *Draga Domovino, Da li te gili? Par Vojevodina po tebi mili.*

¹⁵⁾ Pisac Vladimir Maramzin (rođen 1934) bio je 24. jula 1974. uhapšen zbog toga što je (zajedno s Mihailom Hejfecom) priredio petotomna samizdatska sabrana dela Josifa Brodskog, posle čega je oko sedam meseci proveo u istražnom zatvoru da bi ga 21. februara 1975. Lenjingradski sud osudio na pet godina uslovnog lišenja slobode (Ju. Mal'cev, *Vol'naja ruskaja literatura*, Frankfurt/Main 1976, str. 454).

¹⁶⁾ Pisac Andrej Aleksejevič Amaljrik (rođen 1938).

¹⁷⁾ *Hronika tekućih sobytij* — poznati samizdatski časopis.

„pomoćnike”, izražavaju saradnici organâ bezbednosti), sva trojica su pristala da istupe na sudenju kao svedoci optužbe, nijedan od njih nije prezao od klevete. Godine 1949. prosečni svedok Iks plašio se jedino organâ bezbednosti, i računao je ispravno. Godine 1963. plašio se jedino organâ bezbednosti, ali se varao u računu: morao se plašiti i svetske javnosti. Godine 1974. plašio se on i organa bezbednosti, i „Samizdata”, i radija, i zapadne štampe; tokom četvrt veka svedok Iks se pritajio, poučen da se prelvvara i da zameće tragove. Strah od javnosti nije još u njemu nadjačao strah od organâ bezbednosti; bitno je, međutim, da je svedoka optužbe ranije obuzimao samo jedan strah, a da ga sad obuzimaju dva. Dva straha — sa različitih strana. Vremena su se promenila. Položaj svedoka optužbe postao je nezavidan...

Nastala je epoha javnosti...

2.

„Pravosuđe”

...O mladom pesniku Josifu Brodskom slušao sam i pre 1963. godine. Čak su i najzagriženiji skeptici govorili o njegovim pesmama s jednakim ushicenjem. Nikako mi, međutim, nije dolazila do ruku nijedna njegova pesma. Samizdat u to vreme gotovo da nije ni postojao. Pesme su se prenosile od usta do usta (ponekad i iz ruke u ruku), ali samo političke... Brodski nije bio politički pesnik, njegove pesme nisu se ni prepisivale ni prenosile. Jednom su mi doneli nekoliko stranica Brodskog, i ono što sam pročitao osvojilo me: dugo nisam mogao da se otignem od beznadnih, monotonih, teških, ali ipak očaravajuće melodioznih stihova... *V tot večer vozle našego ognja/uvideli my černogo konja.../ On čeren byl... kak polunočnaja mglja./ Tak čeren, kak vnutri sebja igla... Glaza ego beleli, kak ščelčok./ Ešče strašnee byl ego zračok...*¹⁸⁾ Kakav pesnik! Od bezmalo svih pesnika koje sam znao Brodski se razlikovao modernošću svoje estetike; ono što je on pisao dolazilo je posle Cvetajeve, posle Majakovskog, posle Hlebnjikova i, što je glavno, posle Mandeljštama. Rešavao je nove zadatke koje je sam sebi postavljao i koje mu je postavljalo vreme. Uskoro sam upoznao i druge njegove stihove, nimalo veselije od stihova o crnom konju...

¹⁸⁾ ... *Kraj vatre u sam smiraj dana, Mi ugledasmo konja vrana... Mrk beše kao... Magla što je u ponoć stigla. Crn ko u svojoj nutrim igla... Oči ko zvrčke, prebele zublje, Zenice strašnije, i još dublje (prepev Miće Danojlića. Videti: Josif Brodski, Stanica u pustinji, „Nolit”, Beograd 1971, str. 46).*

Kad je stari Igo čuo Bodlerove stihove rekao je: *To je novi treptaj*. U ritmovima, metaforama i instrumentaciji Brodskog osećao se novi treptaj, pouzdan znak originalnog pesnika... Osetila je to i Ana Ahmatova: stih Brodskog *Vy napišete o nas naiskosok*¹⁹⁾ uzela je kao epigraf za svoju pesmu *Poslednja ruža* (1962). Malo je kome ona ukazivala takvu čast — za svoju liriku poslednjih godina života uzimala je epigrafe samo iz Horacija, Puškina, In. Anjenskog,²⁰⁾ Bloka, Cvetajevе, Bodlera...

Tako se — u epigrafu što ga je uzela Ahmatova — prvi put na stranicama velike štampe pojavilo ime *Josif Brodski* — u januarskom broju *Novog mira* za 1963. godinu.²¹⁾ Ahmatova ga je na svojevrsan način stavila u isti niz s imenima svojih pesnika-favorita. Nekoliko meseci kasnije isto ime pojavilo se ponovo, ovog puta u listu *Večernji Lenjingrad* od 29. novembra te iste 1963. godine. Bio je to članak pod naslovom „paraliteraturni trut”, a počinjao je ovako: »Pre nekoliko godina u lenjigradskim paraliteraturnim krugovima pojavio se mladić koji je sebe nazvao pesnikom. Nosio je somotske pantalone; u rukama je uvek imao jednu te istu torbu nabijenu papirima. Zimi se šećkao bez kape i sneg bi mu zaprašivao riđe vlasi. Prijatelji su ga zvali naprosto 'Osja'. Ali je u drugim krugovima nazivan punim imenom: 'Josif Brodski'.«

Članak s potpisima Lernerа, Jonova i Medvedeva predstavljao je Brodskog kao nezalicu, besposličara i gotovana koji uporno izbegava društveno koristan rad, večeri provodi po kafanama u društvu raskalašnih dugokosih devojaka i mladića, sastavlja pesimističke pseudostihove o smrti i pornografske kuplete. Brodski se druži sa strancima i bitangama, jednom je pokušao da otme... avion i da njime odleti u inostranstvo, parazitira na račun svojih starih roditelja. *Takvima kao što je Brodski* — uzvikivali su s ne-

¹⁹⁾ *Iskosa ćete napisati o nama* — stih iz pesme Brodskog A. A. Ahmatovoj (1962). Videti: Josif Brodskij, *Ostanovka v pustyne*, Njujork 1970, str. 73.

²⁰⁾ Inokentija Fjodoroviča Anjenskog (1856—1909) Ahmatova je smatrala svojim učiteljem. Videti njenu pesmu *Učitel'* (1945) u: Anna Ahmatova, *Stihotvorenija i poemy*, (Bol'saja serija Biblioteki poeta), Leningrad 1976, str. 208.

²¹⁾ Istini za volju treba reći da su na odgovarajućoj str. 64. januarskog broja *Novog mira* za 1963. ispod epigrafa *Vy napišete o nas naiskosok* odštampani samo inicijali: *I. B.* U „prvom naučno priređenom izdanju sabranih dela A. A. Ahmatove” (Anna Ahmatova, *Stihotvorenija i poemy*, Bol'saja serija Biblioteki poeta, Leningrad 1976) *izbrisani* su (sigurno ne voljom pesnikinje i njenog priredivača Viktora Maksimoviča Zirmunskog) i *sam epigraf i inicijali Brodskog*. Zato u publikaciji Anna Ahmatova, *Sočinenija*, tom 1, Međunarodnoe literaturnoe sodružestvo, 1967, na str. 328, ispod epigrafa *Vy napišete o nas naiskosok* stoji potpis *I. Brodskij*.

godovanjem autori članka — *nije mesto u Lenjogradu.*

Članak je bio strašan. Ni odveć pismen, ni osobito verodostojan (autori su, na primer kao stihove Brodskog navodili stihove koje uopšte nije pisao Brodski!), očigledno je poticao iz krugova bliskih Velikoj kući²²⁾ i sadržao je ne samo optužbe koje se, da tako kažemo, tiču ličnog načina života Brodskog, nego i optužbe političke prirode: zbog pokušaja otmice aviona i bekstva iz Sovjetskog Saveza ridokosog je Osju, pravo rečeno, trebalo smesta uhapsiti.

U to vreme već sam se poznavao sa Brodskim. Iznenadio me nepresušnim vrelom stihova i poema koje je izgovarao zaneseno, zatvorenih očiju — s takvim zaglušujućim vrskavim pevanjem da su odzvanjala stakla; njegov način govorenja stihova izgledao mi je neobičan, kao i njegovi stihovi: u tom načinu se osećala pomamna dinamičnost, monotonost se retko prekivala podizanjem ili spuštanjem glasa, pauze između strofa označavane su ubrzanim tempom. U tome je bilo nečeg simboličnog: na kraju strofe, tamo gde bi svako drugi zastao, Brodski je ubrzavao tempo i stvarao utisak o prekidu postignutom sredstvima direktno suprotnim od uobičajenih. Takav je bio ne samo u govorenju stihova nego i u svemu drugome.

Josif Brodski je nastupio u usmenom almanahu „Prvi put na ruskom jeziku“, što je u to vreme već nekoliko godina izlazio pod mojim rukovodstvom u Domu pisaca „Majakovski“. Svaki broj almanaha bio je dobro posećeno književno veče na kome bi se okupilo na stotine slušalaca, većinom iz redova književne omladine — pred tim auditorijumom nastupali su prevodioci iz raznih generacija, od veoma iskusnih do početnikâ, demonstrirajući svoje najnovije, još neobjavljivane radove. Publika je bila talentovana, žudela je za pesničkim otkrićima. Nastup Brodskog pred dupke punom dvoranom nije ličio ni da koji drugi: njegov jezičko-muzički entuzijazam delovao je kao magnet; govorio je stihove poljskog pesnika Konstantina Galčinjskog: *Začarana kočija, /Začarani vozar, /Začarani konj...* i dvorana je takođe sedela — začarana, premda joj je mutno gomilanje vrskavih „r“ moglo u početku izgledati čak i smešno.

Već sam znao da Brodski nije samo pesnik izvanredne obdarenosti nego i čovek izuzetnih radnih sposobnosti: da bi prevodio Galčinjskog, naučio je poljski, a da bi čitao u originalu i prevodio Džona Dona i druge svoje omiljene pesnike iz metafizičke škole — još i engleski.

²²⁾ „Velikom kućom“ Lenjingradani nazivaju zdanje Komiteta državne bezbednosti na Litejnom prospektu. (Etkind, *Zapiski nezagovorščika*, str. 19).

Njegov Džon Don na ruskom je fenomenalan; istovremeno je i starinski i moderan, i tim spajem suprotnosti liči na Brodskog...

I toga čoveka, entuzijastu reči i krčitelja novih puteva neki nazivaju — parazitom i gotovanom! Takve optužbe mogle su imati veoma opasne posledice... Četvrtog maja 1961. godine bio je donet Ukaz Vrhovnog Sovjeta SSSR o borbi protiv gotovana i o njihovom iseljavanju iz velikih gradova (*O jačanju borbe s licima koja izbegavaju društveno koristan rad i vode anti-državni, parazitski način života*)... Desetog marta 1963. godine Ukaz je bio potvrdio i razradio plenum Vrhovnog suda. Taj zakon je sam po sebi bio neophodan: broj besposličara postajao je zastrašujući. U Ukazu se govorilo o mnoštvu žitelja velikih gradova koji dolaze na posao samo da zamažu ljudima oči, a zapravo se bave svakakvim sumnjivim poslovima: „Parazitski način života tih lica po pravilu je praćen pijanstvom, moralnom raspojasanošću i kršenjem pravila života u socijalističkoj zajednici, što ima negativan uticaj na druge članove društva.” Sve je to bilo neophodno i ispravno. No zakon o gotovanima je imao i svoje zadnje namere. Svako ko drukčije misli mogao je najpre biti izbačen s posla, a ubrzo potom, pod optužbom da nigde ne radi, i prognan u tundru kao gotovan. Brodskom je pretilo takvo progonoštvo; on nije pisao političke pesme, ali sve što je radio, sve što je pisao i mislio, bilo je — „drukčije”. Može li se tako nešto oprostiti?

Brodskog je trebalo „pod hitno” uzeti u zaštitu. U Savezu pisaca stvaralaštvom „mladih” bavila se specijalna komisija na čelu sa Danilom Granjinom;²³⁾ bio sam član te komisije i u tom sam se svojstvu obratio njenom predsedniku. *Mi se nećemo mešati*, odbrusio je Granjin. *Kako to nećemo?! Zar to nije naša neposredna obaveza? Na naše oči odvija se obračun s mladim piscem — ko će ga uzeti u zaštitu ako ne mi?* Granjin nije navodio nikakve razloge, jednostavno je odbacivao svaku mogućnost, a time i neophodnost pomoći. Nekoliko dana kasnije u sekretarijatu lenjingradskog Saveza pisaca nastupio je s referatom autor članka iz *Večernjeg Lenjingrada* Lerner... Kasnije sam saznao da je tadašnjem rukovodiocu lenjingradske književničke organizacije pesniku Aleksandru Prokofjevu²⁴⁾ Lerner pokazao neku ispravu *izdatu*

²³⁾ Danil Aleksandrovič Granjin (rođen 1918). (KLE)

²⁴⁾ Aleksandar Andrejevič Prokofjev (rođen 1900). (KLE)

mu od organâ i time starcu uterao paničan strah u kosti... Videvši ispravu s pečatom Velike kuće, Prokofjev je zauzeo stav: *Samo izvolite!* i sklonio se u stranu bez ikakvog protivljenja. Trinaestog decembra Lerner se pojavio u Savezu pisaca i prestrašenim sekretarima održao stravičan govor. Objasnio im je da je onaj *deran Josif Brodski štetan element, da se oko njega okupljaju narkomani, alkoholičari, mangupi, hipici, šverceri; da se Brodski druži s američkim turistima, da sigurno švercuje devize i droge; da je nastrojen antisovjetski, što je mnogo puta pokazao u (prisluškivanim) razgovorima i (zaplenjenim) pismima, da je aktivni cionist* itd. itd. Sve su to bili plodovi zle uobrazilje samoga Lernerera, koji je s Brodskim raščišćavao neke svoje lične račune.

(Dodacu u zgradama da je Lerner karakteristična figura svoje vrste: do 1954. godine bio je kapetan Ministarstva unutrašnjih poslova, kasnije je postao „redar” i s trakom „član narodnog redarstva” dežurao u zoni oko hotela „Evropa”; varalica i pustolov, koji je ucenjivanjem izvlačio iz švercerâ velike sume novca, on je bez ikakve sumnje i po prestanku aktivne službe bio povezan sa Velikom kućom, ali teško da je bio povezan otvoreno: dokument kojim je mahao bio je najverovatnije lažan. Takve protuve organi ne cene previše: koriste njihove usluge, dopuštaju im čak i da ispolje inicijativu, ali ih potom izbacuju napolje. Tako je bilo i s Lernerom. Državna bezbednost je njegovim rukama i njegovim jezikom organizovala *društveno negodovanje* povodom *gotovana Brodskog*, suđenje Brodskom, štampu i sve u datom slučaju neophodne spletke, a potom ga se otarasila... Deset godina kasnije, u maju 1973. Lerner je uhapšen i osuđen — upravo kao teška varalica, a trebalo ga je osuditi i kao klevetnika. Dobio je šest godina robije, ali to je sve bilo kasnije. A tada, u decembru 1963, Lerner je izašao kao pobednik: sekretarijat Saveza pisaca jednodušno je doneo odluku da Josifa Brodskog preda sudu kao gotovana.)

Sekretarijat nisu činili polupismeni činovnici niti neodgovorni, izlapeli penzioneri, nego pisci: pesnici Aleksandar Prokofjev i Nikolaj Braun,²⁵⁾ prozaisti Pjotr Kapica²⁶⁾ i Danil Granjin, kritičari, dramatičari... I eto, pisci su doneli sramnu odluku bez presedana: da na zahtev nekog probisveta iza čijih se leđa nazirala senka „organâ” predadu sudu mladog pesnika. Za mene je *ponašanje pisaca*, sekretarâ Saveza, bilo simptom ne samo zloslutan, nego i kudikamo *strašniji od tiranije „organâ”, od samovolje „redarâ”, od nedopustive gluposti oblasnog komiteta.*

²⁵⁾ Nikolaj Leopoldovič Braun (rođen 1902). (KLE)

²⁶⁾ Pjotr Josifovič Kapica (rođen 1909). (KLE)

Brodski je bio uhapšen. „Bila je veoma hladna noć... Prolazio sam ulicom, opkolila su me trojica. Upitali su me za ime i ja sam im, kao idiot, odgovorio: 'Taj sam.' Predložili su mi da pođem nekud s njima, da treba da porazgovaraju sa mnom. Odbio sam — nameravao sam da svratim do jednog svog poznanika. Upotrebili su silu... Priterali su auto i zavrnuili mi ruke na leđa...”

Saznavši da je Brodski zatočen u tamnici „Krstovi”,²⁷⁾ pokušali smo da za njegovu odbranu angažujemo društvene snage, nastojali smo da dopremo do najviših funkcionera — u Savezu pisaca, u državnom tužilaštvu, u ministarstvima. No već je bilo kasno: Brodski je čamio iza rešetaka; ili je možda bilo rano: možda će ga sud opravdati? Može li se dogoditi da sovjetski narodni sud izrekne osudu bez uverljivih dokaza o krivici? Čim je čovek uhapšen, znači da *tu nečega ima*. Taj uhodani argument (*tu nečega ima jer...*) omogućio je mnogima da tokom decenija sačuvaju iluziju čiste savesti uz potpuno i spokojno neangažovanje.

Izvesne dobronamerne osobe — pre svih Natalija Grudinjina, pesnikinja neukrotivog temperamenta i žena s jakim osećanjem društvene odgovornosti — grozničavo su tražile neki izlaz, pokušavajući da mobilišu pisce, advokate, novinare. Jednog od onih dana kad je situacija izgledala potpuno beznadežna pisao sam u Moskvu svojoj davnašnjoj prijateljici Fridi Abramovnoj Vigdorovoj²⁸⁾ podrobno joj izloživši celu istoriju hajke na Brodskog i zamolvši je da se angažuje u odbrani pesnika. Nije moglo biti nikakve sumnje da će se angažovati — ona je bez oklevanja intervenisala u svim onim aferama u kojima je pravda bila pogažena... Vigdorova je imala jake saveznike i mnogobrojua poznanstva: bila je dugogodišnji saradnik *Literaturne gazete*, *Komsomolske pravde* i *Pravde*, gde je objavljivala priloge o moralnom vaspitanju. Njena je pomoć bila neocenjiva. Nisam je morao dvaput moliti. Od dana kad je saznala za okolnosti afere Brodski, ta afera postala je glavna preokupacija njenog života, tačnije — poslednjih godinu i po dana njenog života.²⁹⁾

Kod mene se sačuvalo jedno od pisama Vigdorove o početku njene bitke za Brodskog, pisano 17. decembra³⁰⁾ — četiri dana posle odluke lenjingradskog sekretarijata³¹⁾ da Brodskog pre-

²⁷⁾ Na ruskom *Kresty* — od 1892. naovamo kolokvijalni (prema obliku zdanja) naziv peterburške tamnice, koja od 1905. služi uglavnom za političke zatvorenike. (*Sovetskij enciklopedičeskij slovar*, Moskva 1982, str. 660)

²⁸⁾ Rođena 1915. (KLE)

²⁹⁾ Umrta je 1965.

³⁰⁾ 1963.

³¹⁾ Saveza pisaca.

da sudu. U njemu se spominju: V. S. Tolstikov — prvi sekretar Lenjingradskog oblasnog komiteta partije, tada faktički prvi čovek Lenjingrada, sada³²⁾ ambasador u Kini; Viktor Jefimovič Arđov³³⁾ — pisac-satiričar, bliski prijatelj A. A. Ahmatove, koja mu se obratila sa molbom za pomoć; Aleksej Aleksandrovič Surkov³⁴⁾ — pesnik, tadašnji sekretar Saveza pisaca SSSR; David Jakovljevič Dar³⁵⁾ — lenjingradski prozaist, veoma aktivan učesnik naše borbe, koji je kad i ja pisao Vigdorovoj o aferi Brodski. Evo tog pisma:

«... Danas smo Arđov i ja razgovorali sa Šostakovičem.³⁶⁾ On je³⁷⁾ poslanik Lenjigrada u Vrhovnom Sovjetu. Obratiti se njemu bilo je potpuno prirodno.

Razgovor je bio veoma srdačan. Šostakovič je obećao da će na prvom zasedanju³⁸⁾ pronaći Vasilija Sergejeviča Tolstikova i razgovarati s njim. Vasilij Sergejevič je već u toku stvari, s njim je juče razgovao Arđov.

Dvadeset prvog³⁹⁾ Šostakovič će biti u Lenjingradu. Ako se dotad ništa ne izmeni, pronađite ga i neizostavno mu recite da je sve, kao i pre, rđavo. Ali ja veoma želim da se nadam da se danas zbilo izvestan preokret u toj mučnoj aferi.

Sem toga, juče smo poslali sve materijale Surkovu, i on je danas telefonirao Ani Andrejevnoj⁴⁰⁾ obećavši joj da će razgovarati sa rukovodstvom Vašeg⁴¹⁾ Saveza⁴²⁾ Ni to ne može biti naodmet, zar ne?

Ne pišem Daru. Moje pismo Vama ujedno je i odgovor njemu. Ako Vam nije teško, prenesite Davidu Jakovljeviču sve o čemu sam pisala Vama...

17. decembra 1963. g. Moskva.

To je bio početak bitke za Brodskog — kao što se vidi, dosta energične od prvih dana. Vigdorova

³²⁾ 1976.

³³⁾ Rođen 1900. (KLE)

³⁴⁾ Rođen 1899. (KLE)

³⁵⁾ Rođen 1910. (KLE)

³⁶⁾ Kompozitor Dmitrij Šostakovič (rođen 1906).

³⁷⁾ Od 1962.

³⁸⁾ Vrhovnog Sovjeta SSSR.

³⁹⁾ Decembra 1963.

⁴⁰⁾ Ahmatovoj.

⁴¹⁾ Tj. lenjingradskog.

⁴²⁾ Saveza pisaca.

je dejstvovala neumorno: zahvaljujući njenim naporima u redovima zaštitnika Brodskog našli su se dobitnici Lenjinove nagrade — D. D. Šostakovič⁴³⁾ S. J. Maršak⁴⁴⁾ i K. I. Čukovski,⁴⁵⁾ pesnici, muzičari, naučnici. Tada je sve to bilo novo: „Samizdat” još nije postojao, kao ni iskustvo kolektivne borbe; sve to pojaviće se kasnije, rođeno tokom afere Brodski.

A Josif Brodski je čamio u tamnici. Šostakovič je razgovarao s Tolstikovom, a Surkov sa Prokofjevom; u oblasnom komitetu, u Komitetu državne bezbednosti i u narodnom sudu gomilala su se pisma i telegrami od Maršaka, Čukovskog, Ahmatove, Vigdorove i mnogih drugih. Već je i Danil Granjin, shvativši da mu je prvobitni stav bio pogrešan, poslao telegram vrhovnom državnom tužiocu SSSR, izrazivši negodovanje zbog nezakonitih postupaka lenjingradskih vlasti.

A Brodski je čamio u tamnici „Krstovi”, i sve je išlo „svojim tokom”, tj. onako kako je to želeo probisvet Lerner.

Nekoliko dana pre suđenja Vigdorova je doputovala u Lenjingrad. Grupa pisaca okupljena u stanu poznatog romanopisca Jurija Pavloviča Germana⁴⁶⁾ razmatrala je sve moguće (i nemoguće?) poteze. Sam Juriј German, čovek potpuno lojalan, staložen i sklon miroljubivim rešenjima — besneo je: „slučaj” Brodski izgledao mu je besmislen, groteskan, fantastičan; telefonirao je upravi milicije, u kojoj je imao davnajna poznanstva, slao je pisma, pokušavajući da umilostivi birokrate, i, budući po prirodi optimist, verovao u konačnu pobedu dobra.

A Brodski je čamio u „Krstovima” i čekao. Paralelne linije se nisu presecale.

U svojstvu jednog od rukovodilaca prevodilačke sekcije i kao član komisije za rad s mladim piscima, uputio sam se nekoliko dana pre suđenja predsedniku Lenjingradskog gradskog suda. Primljen sam sa zvanično ravnodušnom učtivošću. Pokušao sam da predsedniku suda objasnim da se čovek koji piše i prevodi pesme ne može smatrati gotovinom samo zato što nije član Saveza pisaca. Predsednik suda me pažljivo saslušao, ćutke klimajući glavom, a potom mi natuknu da je gotovanstvo samo formalna optužba, da protiv Brodskog postoje drugi dokazni materijali.

⁴³⁾ Dobitnik Lenjinove nagrade za 1958.

⁴⁴⁾ Samuil Jakovljevič Maršak (rođen 1887), dobitnik Lenjinove nagrade za 1963.

⁴⁵⁾ Kornej Ivanovič Čukovski (rođen 1882), dobitnik Lenjinove nagrade za 1962.

⁴⁶⁾ Rođen 1910. (KLE)

— *Kakvi dokazni materijali?! Brodskog nikad nije zanimala politika. On je metafizički pesnik, njega brinu pitanja bivstvovanja, pitanja života i smrti, večnosti i beskonačnosti. Kakve dokazne materijale možete imati protiv takvog čoveka?*

Predsednik suda prelista dosije, izvuče otud neki papir i pruži mi ga. Ono što sam video bio je dosta nepristojan i veoma jednak epigram protiv Aleksandra Prokofjeva.

— *Imate li puno ovakvih materijala?* — upitah.

Sudija se ljutnu: — *Ne shvatam vaš ironični ton.*

— *Taj mi je epigram odavno poznat. Njega je sačinio drugi autor, Brodski s tim nema nikakve veze.* (Autor epigrama bio je Dudin.)⁴⁷⁾

— *Mi raspoložemo drukčijim podacima* — strogo uzvratil sudija, bez želje da produži razgovor.

Prvo suđenje bilo je zakazano za 18. februar.⁴⁸⁾ Došavši pred zgradu okružnog suda u Ulici ustanka, ugledali smo masu sveta koja je ispred ulaza čekala da dovedu optuženog. Popesmo se gore — u popljuvani mračni hodnik. U tom momentu stražari provedoše pored nas Brodskog. Bio je sama kost i koža, pogledao je u našem pravcu i jedva primetno se osmehnuo. Nekoliko minuta kasnije pušteni smo u dvoranu Frida Vigdorova, pisac I. Meter,⁴⁹⁾ prestupnikov roditelji i ja. Omladina se dalje tiskala i galamila — milicionari su bili obrazovali kordon na stepeništu pod izgovorom da u dvorani nema dovoljno mesta. Suđenje je teklo uz buku, slabo se čulo, masu sveta su s vremena na vreme bezuspešno pokušavali da utišaju. Vigdorova je sedela sa beležnicom u rukama. Čim je počela da zapisuje, odmah je navukla na sebe gnev sudinice Saveljeve, turbobne žene od svojih četrdeset godina, koja je više ličila na hauzmajstorku ozlojeđenu noćnim skandalima pijandura nego na deliteljku pravde. Levo i desno od nje čamili su porotnici jedva shvatajući šta se dešava: u nedoumici su zurili u vrata iza kojih je bučala omladina.

⁴⁷⁾ Pesnik Mihail Aleksandrovič Dudin (rođen 1916). (KLE)

⁴⁸⁾ 1964.

⁴⁹⁾ Izrailj Mojsejevič Meter (rođen 1909). (KLE)

Evo prvog suđenja prema zabeleškama Fride Vigdorove.

»*Sudija*: Čime se vi bavite?

Brodski: Pišem pesme. Prevodim. Pretpostavljam...

Sudija: Bez ikakvih „pretpostavljam”. Stojte kako treba! Ne naslanjajte se na zid! Gledajte u pravcu suda! Odgovarajte sudu kako treba! (Meni.) Smesta prestanite da beležite! Inače ću vas odstraniti iz dvorane. (Brodscome.) Imate li vi stalni posao?

Brodski: Mislio sam da mi je to stalni posao.

Sudija: Odgovarajte precizno!

Brodski: Pisao sam pesme! Mislio sam da će biti objavljene. Pretpostavljam...

Sudija: Nas ne interesuje vaše „pretpostavljam”. Odgovorite zašto niste radili?

Brodski: Radio sam. Pisao sam pesme.

Sudija: Nas to ne interesuje. Nas interesuje s kojom ste ustanovom bili povezani.

Brodski: Imao sam ugovore s izdavačkom kućom.

Sudija: Jeste li imali dovoljno ugovora da se prehranite? Navedite koje ugovore imate, od kojih datuma i na koje sume.

Brodski: Ne sećam se tačno. Svi ugovori su kod mog advokata.

Sudija: Ja pitam vas.

Brodski: U Moskvi su objavljene dve knjige s mojim prevodima... (Nabraja.)

Sudija: Koliko imate radnog staža?

Brodski: Otprilike...

Sudija: Nas ne interesuje „otprilike”!

Brodski: Pet godina.

Sudija: Gde ste radili?

Brodski: U fabrici. U geološkim ekspedicijama...

Sudija: Koliko ste dugo radili u fabrici?

Brodski: Godinu dana.

Sudija: Kao?

Brodski: Kao frezer.

Sudija: A koja je zapravo vaša struka?

Brodski: Pesnik. Pesnik-prevodilac.

Sudija: Ko vas je proglasio za pesnika? Ko vas je priznao za pesnika?

Brodski: Niko. (Neizazovno) A ko me je priznao za čoveka?

Sudija: Jeste li učili za to?

Brodski: Za šta?

Sudija: Za to da budete pesnik. Jeste li pokušali da završite odgovarajući fakultet?

Brodski: Nisam mislio da se pesnik postaje školovanjem.

Sudija: Nego kako?

Brodski: Mislim da to potiče od... (Bespomoćno)... Od Boga...

Sudija: Imate li kakvu molbu sudu?

Brodski: Želeo bih da znam zašto sam uhapšen.

Sudija: To je pitanje, a ne molba.

Brodski: Tada nemam molbi.

Sudija: Ima li odbrana pitanja?

*Branilac:*⁵⁰⁾ Ima. Građanine Brodski, da li svoju zaradu unosite u porodicu?

Brodski: Da.

Branilac: Da li i Vaši roditelji zarađuju?

Brodski: Oni su penzioneri.

Branilac: Živate li u zajednici s roditeljima?

Brodski: Da.

Branilac: Prema tome, Vaši su prihodi ulazili u porodični budžet?

Sudija: Vi ne postavljate pitanja nego izvodite zaključke. Vi mu pomažete da odgovara. Ne izvodite zaključke nego postavljate pitanja!

Branilac: Da li ste na evidenciji u psihijatrijskom dispanzeru?

⁵⁰⁾ Zapravo braniteljka Zoja Nikolajevna Toporova.

Brodski: Da.

Branilac: Da li ste bili na stacionarnom lečenju?

Brodski: Da, od kraja decembra 1963. do 5. januara ove godine, u bolnici „Kaščenko” u Moskvi.

Branilac: Smatrate li da Vas je bolest sprečavala da duže vreme radite na istom mestu?

Brodski: Možda. Verovatno. U stvari, ne znam. Ne, ne znam.

Branilac: Da li ste prevodili pesme za zbirku kubanskih pesnika?

Brodski: Da.

Branilac: Da li ste prevodili španske romanse?

Brodski: Da.

Branilac: Da li ste bili povezani s prevodilačkom sekcijom Saveza pisaca?

Brodski: Da.

Branilac: Molim sud da predmetu priključi karakteristiku biroa prevodilačke sekcije... Spisak objavljenih radova... Kopije ugovora, telegram: „Molimo da se ubrza potpisivanje ugovora.” (Nabraja) Takođe molim da se građanin Brodski uputi na medicinski pregled radi donošenja zaključka o stanju njegovog zdravlja i zaključka o tome da li ga je stanje zdravlja sprečavalo da bude redovno zaposlen. Sem toga, molim da se građanin Brodski odmah pusti na slobodu. Smatram da nije počinio nikakve prestupe i da je njegovo lišavanje slobode nezakonito. Građanin Brodski ima stalno prebivalište i može se u svako vreme odazvati sudskom pozivu.

Sud se povlači na većanje. Potom se vraća, i sudinica čita odluku:

Uputiti Brodskog na sudsko-psihijatrijsku ekspertizu da se utvrdi pati li Brodski od nekog psihičkog oboljenja i predstavlja li to oboljenje smetnju da se Brodski uputi u udaljene krajeve na prisilni rad. S obzirom da se iz istorije bolesti vidi da je Brodski izbegavao hospitalizaciju, naložiti Osamnaestom odeljenju milicije da ga sprovede u bolnicu radi sudsko-psihijatrijske ekspertize.

Sudija: Imate li pitanja?

Brodski: Imam jednu molbu: da mi se u ćeliju pošalju hartija i pero.

Sudija: To zamolite načelnika milicije.

Brodski: Molio sam ali uzalud. Molim hartiju i pero.

Sudija: (milosrdno): Dobro, preneću vašu molbu.

Brodski: Hvala.

(Videvši po izlasku iz dvorane veliku masu uglavnom mladog sveta po hodnicima i stepeništima):

Sudija: Gle koliko je sveta! Nisam verovala da će se skupiti toliko sveta!

Glas iz mase: Nije svakog dana pesnik pred vama!

Sudija: A nama je svejedno da li je pesnik ili nije!«

Po mišljenju braniteljke Z. N. Toporove, sudinica Saveljeva je bila dužna da Brodskog pustiti na slobodu kako bi on sutradan sam otišao u psihijatrijsku bolnicu na ekspertizu, ali Saveljeva se oglušila o taj zahtev...

Tako je proteklo prvo suđenje. Neka se čitaoci ne čude zahtevu braniteljke — tad još ništa nismo znali o specijalnim psihijatrijskim bolnicama-tamnicama (SPB) u koje zatvaraju one što misle drukčije; te bolnice postale su poznate tek godinu dana kasnije kad je proglašen ludakom ugledni vojni teoretičar, general P. G. Grigorenko.⁵¹⁾ Još godine 1963. odbrana je smatrala da će, dokaže li da Brodski nije zdrav, spasti pesnika od *upućivanja u udaljene krajeve*.

Stražari su sproveli Brodskog u psihijatrijsku bolnicu. Oko tri sedmice proveo je Brodski u psihijatrijskoj bolnici podvrgavan teškim ispitivanjima. Uprkos tome, nije pomerio pameću, dokazavši time neobičnu otpornost svoje psihe. Poklonici poezije izvukli su, štaviše, dobit iz te epizode u biografiji Brodskog: toj epizodi dugujemo kasnije nastalu poemu *Gorbunov i Gorčakov*.⁵²⁾ U svakom slučaju, u ono daleko idilično vreme medicinski eksperti nisu strpali Brodskog u ludnicu (bio bi on u ludnici i dan-danas!) nego su u svom zaključku napisali da je Brodski sposoban za rad i da se protiv njega mogu primeniti administrativne mere.

⁵¹⁾ Pjotr Grigorjevič Grigorenko, autor knjige *V podpol'e možno vstretit' tol'ko krys... Vospominanija* (U podzemlju se mogu sresti samo pacovi... Uspomene). *Mysli sumasšedšego. Izabrannye pis'ma i stat'i* (Ludakove misli. Izabrana pisma i članci).

⁵²⁾ Videti: Iosif Brodskij, *Ostanovka v pustyne*, Njujork 1970, str. 175—218.

Nepun mesec dana posle prvog održano je⁵³⁾ i drugo suđenje Brodskom — ovog puta u velikoj dvorani Kluba građevinara na keju pored Fontane,⁵⁴⁾ u neposrednom susedstvu nekadašnje baze šefa žandarmerije A. H. Benkendorfa,⁵⁵⁾ tj. u neposrednom susedstvu nekadašnjeg *Trećeg odeljenja Kancelarije Njegovog imperatorskog visočanstva*,⁵⁶⁾ tamo je sada *Lenjingradski gradski sud* (simptomatičan kontinuitet: suđenje pesniku Brodskom održano je u neposrednoj blizini zdanja u kome su organizovane hajke na Puškina, Ljermontova, Njekrasova...). Drugo suđenje bilo je dugo, tako reći — dugometražno. Publiku su činili za tu priliku specijalno kamionima dovezeni sezonski građevinski radnici — oni su glasno psovali, bučno aplaudirali tužiocima i dobacivali otrovne replike braniocima. U dvorani je bilo i nekoliko pisaca...

Ona ista sudinica Saveljeva zjurado je ispitivala optuženog pokušavajući da dokaže kako Brodski nije zarađivao sebi za život i da je parazitirao na račun društva.⁵⁷⁾

»*Sudija*: A šta ste uradili korisno za otadžbinu?

Brodski: Pisao sam pesme. To mi je posao. Uveren sam... Verujem da će ono što pišem poslužiti ne samo današnjim ljudima nego i budućim generacijama.

Glas iz publike: Ala je uobražen!

Drugi glas: On je pesnik. On mora tako da misli.

Sudija: Vi, znači, mislite da vaše takozvane pesme donose ljudima korist?

Brodski: A zašto „takozvane“?

Sudija: „Takozvane“ zato što mi drukčiju predstavu o njima nemamo.«

To je bilo pošteno rečeno: *oni* drukčiju predstavku o pesmama Brodskog doista nisu ni imali; štaviše, ne samo drukčiju nego nikakvu.

⁵³⁾ 13. marta 1964.

⁵⁴⁾ Jedan od rukavaca Neve.

⁵⁵⁾ Grof Aleksandar Hristoforovič Benkendorf (1783—1884), konjički general cara Nikolaja Prvog.

⁵⁶⁾ *Tret'e otdelnie Söbstvennoj ego imeperatorskogo veličestva kancelarii* — politička policija 1826—1880.

⁵⁷⁾ Videti odeljak 3. (R e p o r t a ž a).

Mi smo sedeli u dvorani okruženi ozlojeđenim sezonskim radnicima i posle svake replike što bi odjeknula iz publike hvatala bi nas jeza. Kako je lako predstaviti pesnika kao ludaka ili kao pukog parazita koji jede narodni hleb! Kako je lako reći „takozvane“ pesme i sugerisati ljudima koji prenose teške cigle, mešaju beton i prekrivaju krovove limom da je čovek što od jutra sedi za svojim pisaćim stolom i olovkom u odnegovanoj ruci sastavlja nerazumljive rimovane retke — besposličar i ništarija!

U suštini, fizički radnik je sklon da poštuje svačiji rad, pa i rad književnika. Ali ako njega predstavnici vlasti puđaju protiv čoveka s perom u ruci ponavljajući mu: *Tebi je teško, a njemu je lako; ti zarađuješ svoje parče hleba znojem, a on se smuca po kafanama i loče konjak; ti ustaješ u cik zore i guraš se po prepunim autobusima, a on knjava do podne...* Ako mu se uporno ponavljaju slične reči, u fizičkom radniku se na kraju krajeva može probuditi instinkt mržnje prema „neradnicima“ i on će u nastupu ozlojeđenosti biti spreman na pogrome. Otkud će on znati ko je pravi pisac i ko zasluži milost, a ko je piskaralo što teži lagodnom i bezbrižnom životu? Ceo proces Brodskome bio je takvo jedno puđanje obmanutih radnika protiv pesnika nabedenog da je neradnik i razvratnik. Tužilac je „raskrinkavao“ Brodskog zbog „korišćenja tuđeg rada“ — radilo se o korišćenju tuđih predložaka⁶⁸⁾ sa jezika koje je Brodski nedovoljno poznavao. U tom momentu suđenja dvorana je naprosto zaurlala od negodovanja: *Šta?! Taj nevoljalac ne samo što sam ne radi nego još i druge eksploatiše?!* Sudinica je insistirala na tome da Brodski uopšte nije želeo da radi već da je zabave radi sastavljao pesme. Brodski je u nedoumici ponavljao da je i pisanje pesama rad, a ne puka zabava, razonoda ili igra. Njegove reči dvorana je dočekivala podrugljivim smehom.

»*Sudija*: Bolje, Brodski, objasnite sudu zašto u prekidima između zaposlenja niste radili?

Brodski: Radio sam. Pisao sam pesme.

Sudija: Ali to vas nije moglo sprečavati da radite.

Brodski: Ja i jesam radio. Pisao sam pesme.

Sudija: Ali ima ljudi koji i rade u fabrici i pišu pesme. Šta je vas sprečavalo da to činite?

⁶⁸⁾ Ovde preliminarnih doslovnih prevoda.

Brodski: Ali ljudi se međusobno razlikuju. Čak i po boji kose i po izrazu lica.

Sudija: Nije to vaše otkriće. To je svima poznato. Bolje nam objasnite kako da ocenimo vaše sudelovanje u našem velikom napredovanju ka komunizmu.

Brodski: Komunizam se ne gradi samo stajanjem uz strug ili oranjem zemlje. Neophodan je i intelektualni rad koji...

Sudija: Ostavite uzvišene fraze! Bolje nam odgovorite kako mislite da uredite svoj budući radni život.

Brodski: Ja sam želeo da pišem pesme i da prevodim. Ali ako se to kosi s nekim opšteprihvaćenim normama, zasnovaću stalni radni odnos i svejedno ću pisati pesme.

Porotnik Tjagli: Kod nas svi ljudi rade. Kako ste vi, Brodski, besposličili toliko vremena?

Brodski: Vi moj rad ne smatrate radom. Ja sam pisao pesme i smatram to radom...

Fantastičan dijalog! Kad ga sada posle dvanaest godina, ponovo čitam, liči mi na parodiju. A tada, dok smo sedeli u onoj ogromnoj dvorani, nije nam ni najmanje bilo do smeha. Sudinica i porotnik Tjagli nisu bili lica iz vašarske farse nego predstavnici državne vlasti: sudbina književnika zavisila je od njih.

Brodski nije Puškin, ali zamislimo da je pred njima bio Puškin...

Stojeći mirno pred sudijom (*Stojte kako treba! Ne naslanjajte se na zid!...*), Puškin bi tvrdio da radi i citirao bi svoju pesmu *Rad*⁵⁹⁾: *Mig voždelennyj nastal, okončen moj trud mnogoletnij... svoj podvig sveršiv, ja stoju, kak podenščik nenužnyj...*⁶⁰⁾

Porotnik Tjagli bi ga prekinuo:

— *Recite nam, Puškine, zašto ste toliko vremena besposličili.*

A sudinica Saveljeva bi ga upitala:

⁵⁹⁾ A. S. Puškin, *Trud* (1829).

⁶⁰⁾ *Čas žuđeni kucnu, okonča se rad moj mnogoletni... Podvig svoj ostvariv, zašto ko radnik suvišni stojim?...*

— *Vi se, eto, razmećete: te „rad”, te „podvig”*
... A zašto u prekidima između zaposlenja nis-
te radili?

Puškin bi stalno ponavljao: *Radio sam. Pisao*
sam pesme.

A publika bi se pakosno kikotala...

I razgnevljen, Puškin bi možda uzvratio pre-
punoj dvorani Kluba građevinara: *Duše protivny*
vy, kak groby...⁶¹⁾

I tada bi sudinica Saveljeva i porotnik Tjagli
osudili Puškina na najvišu administrativnu kaz-
nu za gotovane — na pet godina prisilnog rada u
nekom udaljenom kraju.)

Redali su se svedoci odbrane.

Spisateljica N. I. Grudinina je tvrdila da je
Brodski talentovan pesnik i vredan prevodilac:
da je „*razlika između gotovana i mladog pes-*
nika u tome što gotovan ne radi a jede, dok
mladi pesnik radi ali ne jede uvek”, da *upotre-*
ba predložka nije nemoralno korišćenje tuđeg
rada već prihvaćena forma pesničkog prevodi-
lačkog rada. Profesor V. G. Admoni⁶²⁾ je go-
vorio o visokom majstorstvu i velikoj kulturi
Brodskog kao pesnika-prevodioca; „... čuda se
ne događaju. Ni majstorstvo ni kultura ne do-
laze sami od sebe. Za to je neophodan stalan
uporan rad.” Podizanje protiv Brodskog optuž-
nice zbog gotovanstva nazvao je *besmislicom.*
Svedočio sam i ja; govorio sam o Brodskom kao
čoveku retke obdarenosti. „i što nije manje važ-
no — retke radne sposobnosti i prilježnosti”;
govorio sam o njegovom širokom poznavanju
američke, engleske i poljske književnosti; o
tome da rad prevodioca pesama „*zahteva usrd-*
nost, znanje, talenat... samopregornu ljubav
prema poeziji i prema samom radu”, i da Brod-
ski sve te vrline poseduje. Izrazio sam nedo-
umicu u pogledu plakata izvešenog na ulazu:
SUĐENJE GOTOVANU BRODSKOM — nije li
to prejudiciranje krivice?

Međutim, govorili smo uprazno — sudije nas
nisu shvatale ili nisu htele da nas shvate. Je-
dan od porotnika — penzionisani oficir u voj-
ničkoj bluzi bez oznaka čina, po prezimenu
Tjagli, uopšte nije bio u stanju da razabere o
čemu se radi; ja sam govorio o tome kako su

⁶¹⁾ *Duši ste mrski vi ko rake...*

⁶²⁾ Vladimir Grigorjevič Admoni (rođen 1909). (KLE)

prevodi Brodskog ostavili na mene snažan utisak „jasnošću poetskog izraza, muzikalnošću, strasnošću i energičnošću stiha”: profesor Admoni je citirao Majakovskog — *Izvodiš' edinogo slova radi tysjači tonn slovesnoj rudy,*⁹³) kadli porotnik Tjagli najednom bubnu:

— *A gde je to Brodski čitao svoje prevode i na kojim ih je jezicima čitao!?*

To se zove: „*Zvao gluvač gluvaća na sud sudije gluvaća...*” Saveljeva je, izgleda, bolje nego Tjagli shvatala šta bismo mi hteli. Ali bila je u nezavidnoj situaciji: bilo joj je naređeno da Brodskog osudi na najvišu administrativnu kaznu. Da li su joj baš tog jutra telefonirali iz oblasnog komiteta, iz Komiteta državne bezbednosti? Ne znam. Ali biće da jesu. A kao što je poznato: „*pravosuđe je sankcionisanje ustaljenih nepravdi*”.

Ređali su se jedan za drugim i svedoci optužbe. Brodskog oni nikad nisu videli, njegove stihove nisu čitali, ali su — negodovali. Na primer, Denjsov, polagač cevi: „*Ja Brodskog lično ne poznajem. Poznajem ga po vestima iz naše štampe.* (U kome je to smislu polagač cevi Denjsov — svedok? Svedok čega?) *Ja govorim kao građanin i kao predstavnik javnosti. Posle napisao u novinama je sam zgranut radom Brodskog. Hteo sam da se upoznam s njegovim knjigama. Išao sam u biblioteku — nema tamo njegovih knjiga. Pitao sam poznanike da li su čuli za takvog pisca. Ne, nisu čuli. Ja sam radnik. Promenio sam dosad u životu samo dva radna mesta. A Brodski?... Hteo bih da iznesem mišljenje da mene kao radnika njegova delatnost ne zadovoljava.*»

(Opet isti lažni krug: novine — Denjsov na sudu — opet novine — negodovanje javnosti — sudska presuda.)

Spisatelj Jevgenij Vojevodin nije bio ništa bolji od polagača cevi Denjsova. Ni on nije poznao Brodskog, stihove Brodskog nije čitao, citirao je tuđe stihove, pozivao se na dnevnik optuženog koji je dobio neznano otkud (*sudnica mu nije dozvolila da odgovori na pitanje Brodskog kako se kod njega, Vojevodina, našao dnevnik Brodskog!*), podneo je sudu informaciju o Brodskom koju je tobože sastavila Komisija Saveza pisaca zadužena za rad s mladim piscima, a koju je u stvari sačinio sam on, Vojevodin — drugi članovi Komisije nisu imali pojma o toj informaciji.

⁹³ I preradiš, jedne reči radi, hiljade tona verbalne rude (Majakovskij, *Razgovor s fininspektorom o poezii*, 1926).

»Advokat: *Da li iza informacije o Brodskom, koju ste vi napisali, stoji cela Komisija?*

Vojevodin: *S Etkindom, koji ima drukčije mišljenje, mi informaciju nismo usaglašavali.*

Advokat: *A da li je drugim članovima Komisije poznata sadržina vaše informacije?*

Vojevodin: *Ne, ona nije poznata svim članovima Komisije.*«

Nije poznata svim članovima. Tačnije rečeno — nije poznata nikome sem Vojevodinu! Još tačnije — zvanična informacija podneta sudu u ime zvanične Komisije Saveza pisaca pokazala se lažnom!

Čitav govor javnog tužioca Sorokina sastojao se od bombastih fraza i svakakvih grdnji: *Brodskoga štite lupeži, gotovani, krpelji, džukele!* uzvikivao je Sorokin (a Brodskog su štitiili Sostaković, Ahmatova, Maršak, Čukovski...) i preteći dodavao: *Treba ispitati moralni lik svih onih koji štite Brodskog...*

Za vreme tužiočevog govora zbile su se dve epizode, obe s mojim susedima. Desno od mene sedeo je poznati naučnik-ekonomist, istoričar i diplomata Jevgenij Aleksandrovič Gnjjedin. Kad Sorokin počeo da vređa zaštitnike Brodskog, stari Gnjjedin ne izdrža i viknu: *Ko?! Zar Čukovski i Maršak?! Tu se dvojica „redara” probiše k njemu, silom ga digoše sa sedišta i, zavrnuvši mu ruke na leđa, izvedoše ga iz dvorane. Gnjjedin nam je posle ispričao kako su ga strpali u auto, odvezli na drugi kraj grada i tamo izbacili. Njemu sve to nije bilo ništa novo ni neobično — imao je iskustva: dvadeset godina provedenih po radnim logorima.*

Levo od mene sedela je i beležila Frida Vigdorova. Iznenada, već pri kraju tužiočevog govora, sudinica viknu:

— *Prekinite s beleženjem!*

Prema Vigdorovoj se uputiše dvojica „redara” s očitom namerom da joj oduzmu beležnicu. Tad ja zgrabih Fridinu beležnicu, gurnuh je u unutrašnji džep svog sakoa i skrskih ruke na grudima. „Redari” pročitaaše na mom licu takav bes i takvu rešenost da pružim otpor da, nemajući dozvolu za izazivanje tuča u sudnici, uzmakoše.

Od braniteljke Zoje Nikolajevne Toporove zahtevala se velika odvažnost, i ona ju je ispoljila. Ukazala je na potpunu neosnovanost optužbi, na lažnost Vojevodinove informacije, na nekompetentnost svih svedoka optužbe bez izuzetaka (svedoka što svedoče na osnovu nekakvih neznano otkud dobijenih, neproverenih dokumenata...), kao i na nekompetentnost samih sudija (koji nisu stručnjaci za pitanja književnog rada). Advokat je nesumnjivo pokazao i dokazao.

— da su materijali optužbe neosnovani ili lažni, i

— da optuženi nije gotovan.

Izgledalo je da je advokatov govor ubedio ne samo sud nego i one najnepristrasnije i najrazumnije među sezonskim radnicima. Sud se povukao na većanje. Izgledalo nam je da je osuda nemoguća — bilo bi to odveć skandalozno.

Dok su sudije većale, publika se tiskala po hodnicima. Frida Vigdorova je zabeležila RAZGOVORE U DVORANI. To je jedna od najupečatljivijih stranica njene reportaže:

— SVE BI PISCE TREBALO PRED SUD!

— INTELEKTUALCI JEDU NAŠ HLEB!

— ŠTA PRIČATE?! I INTELEKTUALCI RADE!

— VRAGA ONI RADE! SLUŽE SE TUĐIM RADOM!

— MOGU I JA DA NABAVIM PREDLOŽAK PA DA SEDNEM DA PREVODIM PESME.

— A ZNATE LI VI ŠTA JE PREDLOŽAK I KAKO SE PESNIK NJIME SLUŽI?

— I TO MI JE NEKI POSAO!

— JA ZNAM BRODSKOG! ON JE DOBAR MOMAK I DOBAR PESNIK.

— ON JE DRŽAVNI NEPRIJATELJ. JESTE LI ČULI ŠTA JE GOVORIO TUŽILAC?

— A JESTE LI ČULI ŠTA JE GOVORIO BRANILAC?

— BRANILAC JE GOVORIO ZA PARE, A TUŽILAC BESPLATNO. ZNAČI, TUŽILAC JE U PRAVU.

— NARAVNO, BRANIOCI BI SAMO ŠTO VIŠE PARA DA ZGRNU. NJIMA JE SVEJEDNO ŠTA ĆE GOVORITI. SAMO DA STRPAJU PARE U DŽEP.

— SVAŠTA PRIČATE!

— VI MENE VREDATE? SAD ĆU JA DA ZOV-
NEM REDARA! JESTE LI ČULI KAKVE SU
CITATE NAVODILI?

— ON JE TO DAVNO PISAO.

— PA ŠTA AKO JE DAVNO?

— JA SAM NASTAVNIK. KAD NE BIH VE-
ROVAO U VASPITANJE, KAKAV BIH NAS-
TAVNIK BIO?

— NASTAVNICI KAO ŠTO STE VI NAMA
NISU POTREBNI!

— ETO, ŠALJEMO SVOJU DECU NASTAVNI-
CIMA, A ČEMU ĆE IH ONI NAUČITI?

— ALI BRODSKOM NISU ČAK DALI NI DA
SE BRANI!

-- DOSTA! DOSTA S TIM VAŠIM BRODSKIM!

— A VI ŠTO STE BELEŽILI? ZAŠTO STE
BELEŽILI?

— JA SAM NOVINARKA. JA PIŠEM O VAS-
PITANJU, HTELA BIH I O OVOME DA PI-
SEM.

— A ŠTA IMA O OVOME DA SE PIŠE? OVDE
JE SVE JASNO. SVI STE VI ISTI. TREBALO
BI VAM ODUZETI ZABELEŠKE.

— SAMO POKUŠAJTE.

— I ŠTA ĆE ONDA BITI?

— SAMO POKUŠAJTE DA MI ODUZMETE
ZABELEŠKE, PA ĆETE VIDETI ŠTA ĆE BITI.

— AHA, VI MENI PRETITE! EJ, REDAR! OVA
OVDE MENI PRETI!

— REDAR JE REDAR, A NE POLICAJAC DA
HAPSI ZA SVAKU REČ.

— EJ, REDAR! OVA VAS NAZIVA POLICAJ-
CEM! SVE BI VAS TREBALO ISELITI IZ
LENJINGRADA — DA VIDITE ŠTA JE MUKA,
GOTOVANI JEDNI!

— ŠTA PRIČATE, DRUGOVI?! OPRAVDAĆE
NJEGA SUD! JESTE LI ČULI ŠTA JE GO-
VORILA BRANITELJKA?

Medutim, sud nije opravdao Brodskog. Osuda
je bila unapred doneta — ne znam šta su su-
dije onako dugo radile u sobi za većanje. Sud

je ponovio sve već oborene argumente optužbe i doneo sledeću odluku: *na osnovu Ukaza od 4. maja 1961. godine prognati Brodskog u udaljene krajeve na pet godina uz obavezan prisilni rad...*

Razilazili smo se utučeni zbog samovolje grube sile, zbog osećanja obespravljenosti, zbog cinizma sudskog spektakla. Upravo smo sudelovali u fantastičnom igrokazu u kome se čuvala jedino forma. Da, suđenje se odvijalo po svim pravilima: na podijumu, u visokim naslonjačama s izrezbarenim drvenim grbovima SSSR, sedeli su zakonito, tajnim glasanjem izabrani narodni sudija i dvojica od strane društvenih organizacija zakonito imenovanih narodnih porotnika. Sve je teklo utvrđenim redom: ispitivanje optuženog, istupanja svedoka odbrane i svedoka optužbe, govor javnog tužioca i govor advokata, većanje sudija u specijalnoj sobi za većanje, svečano izricanje presude „U ime Ruske Sovjetske Federativne Socijalističke Republike“, čak i aplauzi publike posle presude i odvođenje optuženog od strane stražara.

Sve je išlo po planu, ali malo prebrzo...

Sadržina kao da nije postojala; u svakom slučaju ona nije imala značaja. Sudinica nije ništa shvatala od suštine stvari. Porotnici, pozvani da se razaberu u specifičnosti književne profesije, nikad nisu za nju ni čuli. Svedoci optužbe nisu ni o čemu svedočili, pošto nisu poznavali ni optuženog ni njegova književna dela. Javni tužilac je gradio svoj govor na lažnoj informaciji, na tuđim pesmama i na neznano otčud dobijenim dnevnicima i pismima. Sudije su, naravno, većale, ali to je bila prazna forma, pošto je presuda bila unapred izdiktirana da bi u sudskoj dvorani bila samo oglašena. Ustaljena forma može se popuniti bilo kojom, zapravo kojom vam drago sadržinom — niko na to neće obratiti pažnju. Naviknutost na autoritet državne forme toliko je velika da državna forma sama po sebi postaje sadržina.

(Mihail Koljcov⁶⁴) napisao je u svoje vreme satiričnu priču o tome kako je izvesni provincijski rukovodilac ceo bogovetni dan manifestantima što su defilovali pored tribine uzvikivao jednu te istu „revolucionarnu“ parolu:

⁶⁴) Mihail Jefimovič Koljcov (rođen 1898), „1938. nezakonito represiran. Rehabilitovan posmrtno“ (KLE, t. 3, Moskva 1966, stolb. 678).

— *Smrt neprijateljima kapitala! Ura!*

Hiljade ljudi defilovale su pored tribine i s entuzijazmom prihvatale: *Urrra!* Niko nije obraćao pažnju na sadržinu parole: *Smrt neprijateljima kapitala!* Hipnoza forme bila je neodoljiva: tribina, zajedničko *ura*, poznate reči — *smrt, neprijatelji, kapital.*

Ne konstruišu li se po zakonu *ispražnjene forme* mnogi romani, pesme, drame i filmovi?

...Koliko sam video knjiga koje se sastoje od korica zaodnutih sjajnim omotom i od stranica prekrivenih tipografskim znacima! Koliko je samo spomenika što predstavljaju neku veličajno demokračičnu figuru u šinjelu do peta! Koliko je novina koje se sastoje od velikih listova hartije, upadljivih naslova i lažnih informacija! Koliko smo slušali referata što se sastoje od visoke tribine, mikrofona, monotonog glasa i gotovih fraza obesmišljenih višekratnim ponavljanjem, referata koje je nemoguće slušati...

Prevara do prevare.)

A mi smo kao i pre bivstvovali u svetu fantazmagorija i marioneta. Sud je izrekao osudu ne samo Brodskom nego i nama, svedocima odbrane; sud je sročio i *specijalne karakteristike* za svakog oć nas ponaosob i te karakteristike prosledio kako Savezu pisaca tako i našim radnim organizacijama: „(Taj i taj)... *špoljio je političku kratkovidost, odsustvo budnosti, ideološku nepismenost.*” Nas troje uskoro smo pozvani na sednicu Sekretarijata Saveza pisaca. Svinjoliki A. Prokofjev,⁶⁵⁾ crveneći, urlao je dugo i nesuvislo. Njegovo urlanje je nemoguće reprodukovati. Zagrcnjavao se i krkljao; sekretari su ga slušali ćutke, na njihovim licima odražavala su se različita osećanja — od naglašenog dodvoravanja do neprikrivene prezrjive ironije. Smisao Prokofjevljeve rike svodio se na to da smo nas troje ćlanova Saveza pisaca dozvolili sebi da odemo na sud bez dozvole rukovodstva; da smo istupali na sudu u suprotnosti s odlukama koje je doneo sekretarijat; da smo politički nezreli i kratkovidni; da oblasni komitet partije izražava krajnje nezadovoljstvo našim ponašanjem.

Nas troje smo pokušali da se odbranimo. Profesor Admoni je razlagao o *darovitosti Brodskog, o neophodnosti da se talenti ćuvaju i da se s njima postupa oprezno i taktično.* N. I. Grudinina je ponovo govorila o sudelovanju Brodskog na seminaru za mlade pesnike i *nađama koje ona polaže u njega;* sem toga, ona je sa

⁶⁵⁾ Videti portret A. Prokofjeva u KLE, t. 6, Moskva 1971, stolb. 33.

svojtvenom joj neukrotivošću raskrinkavala Jevgenija Vojevodina koji se poslužio falsifikatom podneviši sudu informaciju o Brodskom — informaciju koja je sadržala moralne i političke optužbe i koja je tobože poticala od Komisije za rad s mladim piscima, iako tu informaciju nije video niko od članova Komisije, sem njenog autora J. Vojevodina; osuda Brodskog temelji se upravo na tom lažnom dokumentu koji je sud prihvatio kao mišljenje Saveza pisaca o Brodskom.

Istupajući pred sekretarijatom, ja sam se držao pravnih argumenata: — Da, mi jesmo bili na sudu bez dozvole sekretarijata. Ali nas je pozvao sud kao svedoke. Nas niko ne prekoreva niti poziva na odgovornost zbog lažnog svedočenja. Mi smo svedočili o onome čega smo zaista bili svedoci. Mi nismo lagali sud. Sud je lagao Vojevodin, međutim, njega niko čak i ne pomišlja da kori zbog laži. Otkad to svedok da bi pošao da svedoči mora da traži saglasnost svojih pretpostavljenih? Svedok svedoči pod zakletvom — kao što je poznato, svedok se obavezuje da će sudu govoriti istinu i samo istinu i ništa drugo osim istine. Mi nismo prekršili datu zakletvu. Možda naša istina nije nekome po volji, ali je — istina, i šta mi tu možemo.

Reč uzeše sekretari. Sećam se istupanja Pjotra Kapice — servilnog prozaiste koji je ponavljao cinične argumente očito pokupljene u oblasnom komitetu: — Evo, vi ste naivno opovrgavali optužbu protiv Brodskog zbog gotovanstva; ali zar je u gotovanstvu suština njegovog slučaja? Brodski je državni neprijatelj — on u svojim dnevnicima ruži Marksa i Lenjina, a slučaj s pokušajem otmice aviona u Samarkandu nije ni vic ni anegdota. Vi saosećate s Brodskim. Ali zar bi za Brodskog bilo bolje da je osuđen zbog antisovjetske delatnosti i antisovjetskih izjava nego zbog društvenog parazitizma? Zar bi za njega bilo bolje da je njegov proces imao otvoreno politički karakter? Prema važećem članu Krivičnog zakonika koji se odnosi na političke delikte, Brodski se ne bi obreo na slobodi u severnoruskom selu već u logoru sa strogim režimom, i za takvu vam pomoć ne bi rekao hvala! Na Brodskog su se sažalili, on je imao sreće — organi su pristali da mu progledaju kroz prste — dozvolili su javno suđenje i zadovoljili se administrativnom kaznom. Administrativnom, a ne krivičnom kaznom — zar ne shvatate razliku? A vas troje dolazite i minirate celu zamisao! Vi nastojite da dokažete da se Brodskom ne može suditi zbog gotovanstva. To kao da znači da vi zahtevate da se Brodskom sudi zbog antisovjetske delatnosti — da se pošalje u logor. Srećom je Vojevodin spasao stvar!... Tu nastade opšti žagor. Nas troje smo, upadajući jedno drugome u reč,

ponavljali da *narodni sud nije mesto za mahinacije; da se prestupniku za koga se zna da je ubica ne sme gledati kroz prste sudeći mu zbog džeparenja; da je argument o gledanju kroz prste lažan: „organi”* Komiteta državne bezbednosti nisu skloni takvom humanizmu i ako oni ne terete Brodskog zbog antisovjetske delatnosti — znači da nemaju dokaznog materijala; da je javni tužilac izneo samo neproverene rečenice istrgnute iz davnašnjeg, gotovo dečakčkog dnevnika i iz nekih pisama neznano kojim putem dospelih u ruke istrage; da privatna pisma uopšte nisu materijal za krivično gonjenje; da smo nas troje istupali na procesu koji je stvarno održan, a ne na procesu koji se zbilo u mašti izvesnih režisera.

Potom je Danil Granjin održao kratak govor. On je osudio falsifikat Jevgenija Vojevodina, koji je obmanuo pre svih njega, Granjina, predsednika Komisije u čije je ime lažna informacija bila sastavljena. Nas troje svedoka odbrane Granjin je podržao i s našim se argumentima složio.

Ali gospodar situacije bio je Prokofjev. Na osnovu *specijalnih karakteristika suda* nama tromo izrečene su *javne opomene zbog političke kratkovidosti, odsustva budnosti* itd. a zapravo zbog naših svedočenja koja su odgovarala istini, a ne željama oblasnog komiteta, a prema tome i Prokofjeva.

Dva dana kasnije sastala se Komisija za rad s mladim piscima. Na sastanku je istupio Vojevodin, sekretar Komisije, istupio sam i ja s pričom o sudu i lažnoj informaciji; Granjin je u svojstvu predsednika Komisije zaključio diskusiju zahtevajući da se Vojevodin smesta isključi iz Komisije jer je izigrao društveno poverenje, zloupotrebio svoj položaj i doveo sud u zabludu. Vojevodin je bio jednodušno odstranjen iz Komisije. Tog dana lenjingradski Savez pisaca se pocepao: na čelu jedne, retrogradne polovine, našao se Aleksandar Prokofjev, na čelu druge — Danil Granjin.

Prokofjev nije ni izdaleka bio usamljen. Moskovsko rukovodstvo, iako nezadovoljno grotesknim i glupim „slučajem Brodski”, smatralo je svojom dužnošću da se, podržavajući svoje poražene funkcionere, pravi zadovoljno uprkos svemu. U decembru 1964. godine u Njujorku su novinari A. B. Čakovskom,⁶⁶⁾ uredniku *Literaturne gazete* i sekretaru Saveza pisaca SSSR, postavili „otrovno” pitanje: „Smatrate li da je ono što se dogodilo sa Brodskim u organskoj vezi sa sovjetskim sistemom? Hoće li taj slučaj naneti štetu slobodi govora u Rusiji?”

⁶⁶⁾ Aleksandar Borisovič Čakovski (rođen 1913). (KLE)

Lukavi Čakovski je odgovorio: „Brodski je ono što se kod nas zove šljama, najobičniji šljama. Njemu je suđeno javno, uz kompletnu zakonsku proceduru; sam se branio; sudije su saslušale odgovarajuća svedočenja književnih eksperata i predstavnika lenjingradske javnosti i donele odluku da isele Brodskog iz grada i da mu omoguće da se bavi poštenim radom. Naprosto mi je smešno što licemerno negodujete zbog takozvanog „slučaja Brodski” dok kod vas podmeću bombe po crkvama i ubijaju devojke, a ubice se ščekaju na slobodi.”

Taj istorijski intervju A. B. Čakovskog objavljen je u listu *Njujork tajms* od 20. decembra 1964. godine. U Lenjingradu⁶⁷⁾ Čakovski se ne bi usudio da tako nešto izjavi — bio bi oprezniji, možda. No u dalekom Njujorku nije sramota lagati.

Na prvom reizbornom sastanku lenjingradski pisci su tajnim glasanjem smenili Prokofjeva i umesto njega izabrali Danila Granjina, a nas troje — Grudinjinu, Admonija i Etkinda — izabrali za članove uprave. Na prvom sastanku novog sekretarijata razmotren je u našem prisustvu slučaj nas troje: jednoglasno je odlučeno da nam se ponište nepravedne javne opomene, a Danil Granjin, novi rukovodilac Saveza pisaca, svečano nam se izvinio u ime Sekretarijata.

Sve to odigralo se još u vreme dok je Brodski bio u svom severnoruskom selu gde *Bog živeti ne po uglama*.⁶⁸⁾ Razume se, to je uvećavalo vrednost naše pobede. Nismo očekivali tako potpun i tako bezuslovan trijumf. Naši su protivnici iznenada „isparili”: čak je i Pjotr Kapica izgleda oduvek znao da smo nas troje bili u pravu; čak ni Nikolaj Braun, koji je na tako surov i naglašeno čestit način u ranijem sekretarijatu podržao Prokofjeva, sad nimalo nije sumnjao u to da smo nas troje u pravu — kao da je sasvim zaboravio kako je ranije insistirao da nam se izreknu javne opomene.

Nekoliko meseci docnije Josif Brodski je vraćen u Lenjingrad i rehabilitovan, a sud je Savezu pisaca uputio papir bez presedana, u ko-

⁶⁷⁾ Peterburg-Lenjingrad je rodno mesto Čakovskog (KLE).

⁶⁸⁾ *Bog ne živi po uglovima* (iz pesme *V derevne Bog*. Videti: Iosif Brodskij, *Ostanovka v pustyne*, Njujork 1970, str. 110). — Mladi pesnik Josif Brodski bio je prognan u ArhangelSKU oblast na severu Rusije, gde je morao da radi teške fizičke poslove, preciznije rečeno, da razvozi stajsko đubre u jednom sovhozu (videti: Ju. Mal'cev, *Vol'naja russkaja literatura*, Frankfurt/Main 1976, str. 440 i 280).

me je priznao da su ranije poslate specijalne karakteristike o nama troma bile pogrešne.

Bila je to 1964. godina. A tačno dest godina kasnije, 1974. godine, u „informaciji” Komiteta državne bezbednosti o meni i mojoj navodnoj „antisovjetskoj delatnosti”, „slučaj” Josifa Brodskog vaskrsao je u svom prvobitnom vidu — kao da se u međuvremenu ništa nije događalo, kao da su osuda Brodskog i specijalne karakteristike i javna opomena Etkindu i dalje na snazi, kao da nikad nisu ni poništavane. Sekretarijat Saveza pisaca iz 1974. godine ničega se nije setio, ništa nije demantovao, nije čak nikog ništa ni pitao.

Takvo je naše „pravosude”.

3.

Reportaža⁶⁹⁾

Zaključak ekspertize glasi: Ustanovljene psihopatske karakterne osobine, ali sposoban za rad. Stoga mogu biti primenjene administrativne mere.

Publiku koja dolazi na suđenje dočekuje plakat: *SUĐENJE GOTOVANU BRODSKOM*. Velika dvorana Kluba građevinara puna je sveta.

Ustanite! Dolazi sud!

Sudinica Saveljeva pita Brodskog ima li kakvu molbu sudu. Ispostavlja se da Brodski ni uoči prvog ni uoči drugog suđenja nije upoznat sa predmetom. Sudinica objavljuje pauzu. Brodskog odvode da se upozna sa predmetom. Posle izvesnog vremena Brodskog dovode i on kaže da pesme na stranama 141, 143, 155, 200 i 234 (*nabreja*) nisu njegove. Sem toga, moli da se predmetu ne priključi dnevnik koji je vodio 1956. godine, tj. kad je imao 16 godina. Braniteljka se pridružuje toj molbi.

Sudija: Molbu koja se tiče takozvanih pesama uzećemo u obzir. Ličnu pak svesku nema potrebe da izuzimamo. Građanine Brodski, vi ste od 1956. godine naovamo promenili 13 radnih mesta. Radili ste godinu dana u fabrici, zatim pola godine niste radili. Tokom leta bili ste u geološkoj ekspediciji, zatim četiri meseca niste radili (*nabraja zaposlenja i prekide koji su usledili posle njih*)... Objasnite sudu zašto u pauzama između zaposlenja niste radili i zašto ste vodili parazitski način života.

⁶⁹⁾ Ili: *Drugo suđenje Josifu Brodskom. Fontanka 22, Dvorana Kluba građevinara, 13. marta 1964. godine. Zapis F. Vigdorove.*

Brodski: Ja sam u pauzama radio. Bavio sam se onim čime se i sad bavim: pisao sam pesme.

Sudija: Znači, pisali ste svoje takozvane pesme. A koja je korist od toga što ste često menjali radna mesta?

Brodski: Počeo sam da radim sa 15 godina. Sve mi je bilo zanimljivo. Menjao sam zaposlenja u želji da što više saznam o životu i ljudima.

Sudija: A šta ste uradili korisno za otadžbinu?

Brodski: Pisao sam pesme. To mi je posao. Uveren sam... Verujem da će ono što pišem poslužiti ne samo današnjim ljudima nego i budućim generacijama.

Glas iz publike: Ala je uobražen!

Drugi glas: On je pesnik. On mora tako da misli.

Sudija: Vi, znači, mislite da vaše takozvane pesme donose ljudima korist?

Brodski: A zašto „takozvane“?

Sudija: „Takozvane“ zato što mi drukčiju predstavu o njima nemamo.

Sorokin: Kažete da je u vama jako razvijena radoznalost. Zašto onda niste hteli da služite u Sovjetskoj armiji?

Brodski: Neću odgovarati na takva pitanja.

Sudija: Odgovorite.

Brodski: Bio sam oslobođen vojske. Ne radi se o tome da „nisam hteo da služim vojsku“ nego da sam bio oslobođen vojske. A to su različite stvari. Dvaput sam bio oslobođen vojske. Prvi put zbog očeve, a drugi put zbog moje bolesti.

Sorokin: Može li se živeti od novca koji vi zarađujete?

Brodski: Može. U zatvoru sam svakodnevno potpisivao da je država potrošila na mene 40 kopejki dnevno. A ja sam na slobodi zarađivao više od 40 kopejki dnevno.

Sorokin: Ali treba se i obuti i odenuti.

Brodski: Imam jedno staro odelo, kakvo-takvo. Drugo mi ne treba.

Advokat: Da li su vaše pesme ocenjivali stručnjaci?

Brodski: Da. Čukovski i Maršak su veoma pohvalno govorili o mojim prevodima. Pohvalnije nego što prevodi zaslužuju.

Advokat: Da li ste bili u vezi sa prevodilačkom sekcijom Saveza pisaca?

Brodski: Da. Nastupao sam u almanahu pod nazivom „Prvi put na ruskom jeziku“: čitao sam svoje prevode sa poljskog.

Sudija (braniteljki): Vi treba da ga pitate za njegov društveno korisni rad, a vi ga pitate za njegove prevode.

Advokat: Njegovi prevodi i jesu njegov društveno korisni rad.

Sudija: Bolje, Brodski, objasnite sudu zašto u prekidima između zaposlenja niste radili?

Brodski: Radio sam. Pisao sam pesme.

Sudija: Ali to vas nije moglo sprečavati da radite.

Brodski: Ja i jesam radio. Pisao sam pesme.

Sudija: Ali ima ljudi koji i rade u fabrici i pišu pesme. Šta je vas sprečavalo da to činite?

Brodski: Ali ljudi se međusobno razlikuju. Čak i po boji kose i po izrazu lica.

Sudija: Nije to vaše otkriće. To je svima poznato. Bolje nam objasnite kako da ocenimo vaše sudelovanje u našem velikom napredovanju ka komunizmu.

Brodski: Komunizam se ne gradi samo stajanjem uz strug ili oranjem zemlje. Neophodan je i intelektualni rad koji...

Sudija: Ostavite uzvišene fraze! Bolje nam odgovorite kako mislite da uredite svoj budući radni život.

Brodski: Ja sam želeo da pišem pesme i da prevodim. Ali ako se to kosi s nekim opšteprihvaćenim normama, zasnovaću stalni radni odnos i svejedno ću pisati pesme.

Porotnik Tjagli: Kod nas svi ljudi rade. Kako ste vi, Brodski, besposličili toliko vremena?

Brodski: Vi moj rad ne smatrate radom. Ja sam pisao pesme i smatram to radom.

Sudija: Jeste li izvukli zaključke iz napisa u štampi?

Brodski: Lernerov članak je neistinit — to je jedini zaključak koji sam izvukao.

Sudija: Znači, druge zaključke niste izvukli?

Brodski: Nisam. Ja ne smatram sebe čovekom koji vodi parazitski način života.

Advokat: Rekli ste da je članak „Paraliteraturni trut“, objavljen u listu *Večernji Lenjingrad*, neistinit. U čemu?

Brodski: U tom članku su jedino moje ime i prezime tačno navedeni. Čak ni moje godine nisu tačne. Čak ni pesme nisu moje. U članku su kao moji prijatelji spomenuti ljudi koje ja poznajem veoma slabo ili ih uopšte ne poznajem. Kako mogu takav članak da smatram istinitim i da iz njega izvlačim zaključke?

Advokat: Vi smatrate svoj rad društveno korisnim. Mogu li to da potvrde svedoci koje sam pozvala.

Sudija (advokatu, ironično): Samo ste ih zato i pozvali?

Sorokin (javni tužilac, Brodskom): Kako ste mogli samostaino, ne koristeći se tuđim radom, da prevodite sa srpskohrvatskog?

Brodski: Neznalački ste postavili pitanje. Ugovor o prevodu ponekad pretpostavlja korišćenje predložka. Ja znam poljski, srpskohrvatski znam slabije, ali sam, pošto se radi o srodnim jezicima, uz pomoć predložka mogao da ostvarim svoj prevod.

Sudija: Svedokinja Grudinjina.

Grudinjina: Ja rukovodim radom pesnika-početnika preko 11 godina. Sedam godina bila sam član komisije za rad s mladim piscima. Sad vodim pesnike-učenike starijih razreda u Dvorcu pionira i kružok mladih pisaca u fabrici „Svetlana“. Na zahtev jedne izdavačke kuće priredila sam četiri kolektivne zbirke mladih pesnika, u koje je ušlo preko 200 novih imena — tako da praktično poznajem rad gotovo svih mladih pesnika u gradu.

Rad Brodskog kao pesnika-početnika poznat mi je po njegovim pesmama iz 1959—1960. godine. To još nisu bile savršene pesme, ali je u njima bilo upečatljivih mesta i slika. Nisam ih uključila u zbirke, ali sam autora smatrala darovitim. Do jeseni 1963. godine s Brodskim lično nisam se sretala. Posle objavljivanja članka „Paraliteraturni trut“ u *Večernjem Lenjingradu* pozvala sam Brodskog na razgovor jer me je književna omladina saletala molbama da se uzmem za oklevetanog čoveka. Na moje pita-

nje čime se sada bavi Brodski je odgovorio da uči jezike i da se već oko godinu i po dana bavi umetničkim prevodenjem. Uzela sam njegove rukopise da se upoznam s njima.

Kao profesionalni pesnik i literaturolog po obrazovanju, tvrdim da su prevodi Brodskog na visokom profesionalnom nivou. Brodski poseduje specifičan, redak talenat za umetničko prevodenje pesama. Podneo mi je 368 stihova u rukopisu. Sem toga, pročitala sam i 120 njegovih prevedenih stihova objavljenih u moskovskim izdanjima.

Lično se baveći umetničkim prevodenjem znam da toliki posao zahteva od autora najmanje pola godine kontinuiranog rada, ne računajući vreme potrebno za kontakte sa izdavačima i za konsultovanje stručnjaka. Vreme koje ode na sve to, kao što je poznato, ne može se obračunati. Ako obračunamo čak po najnižim izdavačkim cenama prevode koje sam videla svojim očima, Brodski je već zaradio 350 novih rubalja; pitanje je samo kad će mu biti u celosti objavljeno sve što je uradio.

Sem ugovora za prevode, Brodski mi je podneo i ugovore sklopljene s radiom i televizijom za poslove koje je već obavio, ali koji mu još nisu u celosti isplaćeni.

Iz razgovora s Brodskim i ljudima koji ga poznaju, znam da Brodski živi veoma skromno, da se lišava odeće i razonode, da glavni deo svog vremena provodi za radnim stolom. Novac koji zaradi svojim radom unosi u porodični budžet.

Advokat: Mora li se radi umetničkog prevodenja nekog pesnika poznavati stvaralaštvo tog pesnika u celini?

Grudinjina: Da, da bi se ostvarili tako dobri prevodi, kao što su prevodi Brodskog, mora se poznavati stvaralaštvo pesnika u celini, mora se pogoditi njegov individualni glas.

Advokat: Umanjuje li se honorar za prevode radene prema predlošcima?

Grudinjina: Da, umanjuje se. Ja sam, prevodeći mađarske pesnike prema predlošcima, dobijala po jednu staru rublju manje po stihu.

Advokat: Da li je među prevodiocima uobičajen rad sa predlošcima?

Grudinjina: Da, svugde. Jedan od najznačajnijih lenjingradskih prevodilaca A. Gitovič⁷⁹⁾ prevodi sa starokineskog prema predlošcima.

⁷⁹⁾ Aleksandar Ilić Gitovič (rođen 1909) (KLE, t. 2, stolb. 190).

Porotnik Lebedeva: Može li se samoučki naučiti neki strani jezik?

Grudinjina: Ja sam samoučki naučila dva jezika pored onih koje sam naučila na univerzitetu.

Advokat: Ako Brodski ne zna dobro srpsko-hrvatski jezik, može li, uprkos tome, da ostvari visokounetnički prevod?

Grudinjina: Da, naravno.

Advokat: Smatrate li da je služenje predloškom nedozvoljeno korišćenje tuđeg rada?

Grudinjina: Bože sačuvaj.

Porotnik Lebedeva: Evo, gledam knjigu. U njoj su od Brodskog samo dve kraće pesme.⁷¹⁾

Grudinjina: Htela bih da dam neka objašnjenja koja se tiču specifičnosti knjižnog rada. Stvar je u tome da...

Sudija: Nemojte, ne treba. Dakle, kakvo je vaše mišljenje o pesmama Brodskog?

Grudinjina: Moje je mišljenje da je Brodski veoma talentovan pesnik i da za klasu odskoče od mnogih koji se smatraju profesionalnim prevodiocima.

Sudija: A zašto on radi individualno i ne posećuje nikakve književne sekcije?

Grudinjina: Godine 1958. Brodski je bio podneo molbu da ga primim u svoju književnu sekciju. Ali ja sam bila čula da je on histeričan mladić te ga nisam primila — odgurnula sam ga vlastitim rukama. To je bila greška zbog koje veoma žalim. Sad ću ga rado primiti u svoju sekciju i raditi s njim ako on to bude želeo.

Porotnik Tjagli: Da li ste ikad lično videli da Brodski samostalno radi, da se ne služi tuđim radom?

Grudinjina: Nisam nikad videla Brodskog kako sedi i piše. Ali nikad nisam videla ni Šolohova kako sedi za pisačim stolom, i piše, što, međutim ne znači da...⁷²⁾

⁷¹⁾ Radi se o antologiji *Jugoslavskie poety XIX—XX vekov*, „Goslitizdat“, Moskva 1963, u kojoj su objavljeni prepevi Brodskog pesama Milana Rakića (*Čežnja*) i Tina Ujevića (*Visoki jablani*). (Videti: Sveta Lukić, *Povodom Nobelove nagrade Brodskom*, *Politika*, 21. novembar 1987, str. 11).

⁷²⁾ Aluzija na problem autentičnog autorstva *Tihog Dona*, o čemu videti: D. *Stremja* „*Tihog Dona*“, YMCA Press, Paris 1974, i Geir Kjetsaa, *Problema avtorstva „Tihog Dona*“, Oslo 1978 (Universitet i Oslo, Slavisk-Baltiska Institut, Meddelelser 13).

Sudija: Nije zgodno porediti Šolohova i Brodskog.⁷³⁾ Zar niste objasnili omladini da država zahteva od omladine da uči? Brodski je završio samo sedam razreda.

Grudinjina: Njegova znanja su veoma široka, u što sam se uverila čitajući njegove prevode.

Sorokin: Da li ste čitali ružne pornografske pesme Brodskog?

Grudinjina: Ne, nikada.

Advokat: Želim da vas pitam sledeće. Produkcija Brodskog za 1963. godinu je ovakva: pesme u knjizi *Zora nad Kubom*,⁷⁴⁾ prevodi pesama Galčinjskog (istina, još neobjavljeni), pesme u knjizi *Jugoslovenski pesnici*, pesme gauča i publikacije u časopisu *Kostjor*.⁷⁵⁾ Može li se to smatrati ozbiljnim radom?

Grudinjina: Da, nesumnjivo. To je godina ispunjena radom. Ta godina ne mora doneti novac danas, može ga doneti tek nekoliko godina kasnije. Pogrešno je suditi o radu mladog pesnika na osnovu novca koji je u datom momentu dobio. Mladi autor može da doživi neuspeh, izdavač može zahtevati dugotrajni dodatni rad. Postoji ovakva dosetka: razlika između gotovana i mladog pesnika je u tome što gotovan ne radi a jede, dok mladi pesnik radi ali ne jede uvek.

Sudija: Nije nam se dopala ta vaša izjava. U našoj zemlji svaki čovek dobija prema svom radu, te stoga ne može biti da je neko radio mnogo a zaradio malo. Vi kažete da, u zemlji u kojoj se tako velika pažnja poklanja mladim pesnicima, mladi pesnici gladuju. Zašto ste rekli da mladi pesnici ne jedu?

Grudinjina: Nisam to rekla. Upozorila sam da je posredi dosetka u kojoj ima zrno istine. Mladi pesnici su veoma nejednako plaćeni.

Sudija: E, to već od njih zavisi. To ne moramo da razjašnjavamo. U redu je, objasnili ste da su vaše reči dosetka. Prihvatićemo to objašnjenje.

Poziva se novi svedok — Etkind, Jefim Grigorijevič.

⁷³⁾ Šolohov je dobitnik Nobelove nagrade za 1965, Brodski za 1987.

⁷⁴⁾ *Zarja nad Kuboj*, Moskva 1962.

⁷⁵⁾ *Vatra*, časopis koji je 1936. u Lenjingradu pokrenuo Samuil Maršak.

Sudija: Vaše se prezime nekako nejasno izgovara. Molim vašu ličnu kartu. (*Uzima ličnu kartu.*) Etkind... Jefim Girševič... Slušam vas.

Etkind (član Saveza pisaca, profesor Instituta „Hercen“): Po prirodi ovog društvenog i književnog rada povezanog s vaspitanjem prevodilaca-početnika često sam u prilici da čitam i slušam prevode mladih autora. Pre otprilike godinu dana imao sam mogućnost da se upoznam s radovima Josifa Brodskog. Bili su to prevodi pesama poljskog pesnika Galčinjskog, čije su pesme kod nas slabo poznate i vrlo malo prevedene. Prevodi Brodskog ostavili su na mene snažan utisak jasnošću poetskog izraza, muzikalnošću, strasnošću i energičnošću stiha. Zapanjilo me je i to što je Brodski samostalno, bez ičije pomoći, naučio poljski jezik. Pesme Galčinjskog čitao mi je na poljskom s jednakim oduševljenjem s kojim ih je čitao u svom ruskom prevodu. Shvatio sam da imam posla s čovekom retke obdarenosti i — što nije manje važno — retke radne sposobnosti i prilježnosti. Prevodi koje sam imao prilike da pročitam kasnije učvrstili su to moje mišljenje. To su, na primer, prevodi pesama kubanskog pesnika Fernandes⁷⁶⁾ objavljeni u knjizi *Zora nad Kubom*, prevodi pesama modernih jugoslovenskih pesnika objavljeni u zbirci „Goslitizdata“. Mnogo sam razgovarao sa Brodskim i divio se njegovim znanjima iz američke, engleske i poljske književnosti.

Prevođenje pesama je veoma težak posao koji zahteva usrdnost, znanje, talenat. Na tom putu književnika mogu očekivati bezbrojni neuspesi, a materijalni prihod je stvar daleke budućnosti. Mogu se nekoliko godina prevoditi pesme a da se ne zaradi nijedna rublja. Takav rad zahteva samopregornu ljubav prema poeziji i prema samom radu. Jezicima, istorijom i kulturom drugih naroda ne može se ovladati preko noći. Sve što znam o radu Brodskog uverava me da njemu kao pesniku-prevodiocu predstoji velika budućnost. To nije samo moje mišljenje. Saznavši da je jedna izdavačka kuća raskinula ugovore koje je bila sklopila sa Brodskim, Biro prevodilačke sekcije⁷⁷⁾ doneo je jednodušnu odluku da direktoru izdavačke kuće uputi molbu da Brodskog ponovo angažuje, da obnovi svoje ugovore s njim.

Poznato mi je iz prve ruke da isto mišljenje o Brodskom imaju krupni autoriteti u oblasti poetskog prevođenja, Maršak i Čukovski, koji...

Sudija: Govorite samo o sebi.

Etkind: Brodskom treba dati mogućnost da radi kao pesnik-prevodilac. Daleko od velikog grada,

⁷⁶⁾ Fernandez Retamar (rođen 1930).

⁷⁷⁾ Saveza pisaca.

gde nema ni potrebnih knjiga ni odgovarajuće književne atmosfere, to je veoma teško, gotovo nemoguće: na tom putu, po mom dubokom uverenju, Brodskog čeka velika budućnost. Moram reći da sam se veoma začuđio kad sam video plakat *SUDENJE GOTOVANU BRODSKOM*.

Sudija: Pa znali ste za tu formulaciju.

Etkind: Znao sam. Ali nikad nisam verovao da će tu formulaciju prihvatiti sud. Sa poetskom tehnikom kojom vlada, Brodski bi lako mogao da štancuje, mogao bi da prevodi na stotine stihova, kad bi samo hteo da radi olako, rutinski. Činjenica da je zarađivao malo novca ne znači da Brodski nije trudoljubiv.

Sudija: A zašto Brodski nije član nijednog kolektiva?

Etkind: Brodski je posećivao naše prevodilačke seminare...

Sudija: Seminari nisu...

Etkind: Brodski pripada našem seminaru u smislu...

Sudija: A van smisla? (Smeh u sali.)

Hoću, naime, da pitam: zašto Brodski nije član nijedne književne sekcije?

Etkind: U našem seminaru nema članstva, stoga nisam ni mogao reći da je Brodski „bio član” našeg seminarara. Ali je dolazio i čitao nam svoje prevode.

Sudija (Etkindu): Da li ste na svom radnom mestu i u svom ličnom životu imali neprilika?

Etkind (začuđeno): Nisam. Uostalom, već dva dana nisam bio u Institutu. Možda se tamo nešto desilo.

(Sudiničino pitanje ostalo je nerazumljivo auditorijumu a, izgleda, i svedoku.)

Sudija: Zašto ste, govoreći o znanjima Brodskog, insistirali na inostranoj književnosti? Zašto niste govorili o našoj, domaćoj književnosti?

Etkind: Razgovarao sam sa Brodskim kao sa prevodiocem, stoga me je zanimalo njegovo poznavanje američke, engleske i poljske književnosti. Njegovo poznavanje tih književnosti je široko, raznovrsno i duboko.

Smirnov (svedok optužbe, načelnik Doma odbrane): Lično ne poznajem Brodskog, ali hoću da kažem da, kad bi se svi građani odnosili prema stvaranju materijalnih vrednosti kao Brodski, zadugo ne bismo izgradili komunizam.

Razum je oružje opasno za njegovog vlasnika. Svi su ovde govorili da je Brodski pametan, maltene genijalan. Ali niko nije rekao kakav je on kao čovek. Premda odrastao u kulturnoj porodici,⁷⁸⁾ Brodski ima samo sedmogodišnje obrazovanje. Neka ovde prisutni kažu da li bi želeli sina koji ima samo sedmoletku. U vojsku nije išao jer je bio jedini hranilac porodice. A kakav je on hranilac? Ovde kažu da je Brodski talentovan prevodilac, a zašto niko ne kaže da u glavi Brodskog vlada zbrka? Zašto niko ne kaže da Brodski piše antisovjetske pesme?

Brodski: To nije istina.

Smirnov: Brodski mora da izmeni mnoge svoje misli. Ja sumnjam u uverenje o nervnoj bolesti izdato Brodskom u nervnom dispanzeru. Uticajni prijatelji Brodskog počeli su da zvone na sva zvona i da zahtevaju: Spasite mladoga čoveka. Brodskog treba lečiti prisilnim radom, i tu mu niko neće pomoći, nikakvi uticajni prijatelji. Lično ne poznajem Brodskog. Znam za njega iz štampe. Ni uverenja njegova nisam video. Sumnjam u lekarsko uverenje na osnovu kojeg je Brodski oslobođen vojske. Nisam lekar, ali sumnjam.

Brodski: Kad sam prvi put oslobođen vojske, kao jedini hranilac porodice, otac mi je bio bolestan, ležao je posle infarkta, a ja sam radio i zarađivao. A posle sam ja bio bolestan. Šta vi uopšte znate o meni da tako govorite?

Smirnov: Upoznao sam se s vašim ličnim dnevnikom.

Brodski: S kojim pravom?

Sudija: Ne dozvoljavam to pitanje.

Smirnov: Čitao sam njegove pesme.

Advokat: U predmetu su se našle i pesme koje ne pripadaju Brodskom. Otkud znate da su pesme koje ste čitali zaista pesme Brodskog? Ta vi govorite o neobjavljenim pesmama.

Smirnov: Znam, i tačka.

Sudija: Svedok Logunov.

Logunov (zamenik upravnika ekonomata Ermitaža): Sa Brodskim se lično ne poznajem. Prvi put sam ga sreo ovde, u sudnici. Tako živeti kao što živi Brodski, više se ne sme. Ne bih pozavideo roditeljima koji imaju takvog sina.

⁷⁸⁾ „Otac Josifa Brodskog, fotograf po profesiji“ (*Ostanovka v pustyne*, str. 5).

Radio sam s piscima, kretao sam se među njima. Ja poredim Brodskog s Olegom Šestinskim⁷⁹⁾ — Oleg je putovao s agitacionom brigadom, završio je Lenjingradski državni univerzitet i Univerzitet u Sofiji. Radio je, sem toga, i u ručniku. Hteo sam da govorim u tom smislu da se radeći treba odavati svim kulturnim navikama. I pesme koje sastavlja Brodski bile bi tada prave pesme. Brodski mora da počne svoj život iznova.

Advokat: Svedoci bi ipak trebalo da iznose činjenice, a ne...

Sudija: Posle ćete moći da komentarišete izjave svedoka.

Denjsov (polagač cevi): Ja Brodskog lično ne poznajem. Poznajem ga po vestima iz naše štampe. Ja govorim kao građanin i kao predstavnik javnosti. Posle napisa u novinama ja sam zgranut radom Brodskog. Hteo sam da se upoznam s njegovim knjigama. Išao sam u biblioteku — nema tamo njegovih knjiga. Pitao sam poznanike da li su čuli za takvog pisca. Ne, nisu čuli. Ja sam radnik. Promenio sam dosad u životu samo dva radna mesta. A Brodski? Mene ne zadovoljavaju izjave Brodskog da je upoznao više struka. Nijedna se struka ne može izučiti za tako kratko vreme. Kažu da Brodski predstavlja nešto kao pesnik. Zašto on nije bio član nijedne književne sekcije? Možda se on ne slaže s dijalektičkim materijalizmom? Engels sinatra da je rad stvorio čoveka. A Brodskog ta formulacija ne zadovoljava. On misli drukčije. Možda je on veoma talentovan, ali zašto on ne nalazi puta u našoj književnosti? Zašto on ne radi? Hteo bih da iznesem mišljenje da mene kao radnika njegova delatnost ne zadovoljava.

Sudija: Svedok Nikolajev.

Nikolajev (penzioner): Lično ne poznajem Brodskog. Hoću da kažem da znam za njega tri godine po pogubnom uticaju koji vrši na svoje vršnjake. Ja sam otac. Lično sam se uverio

⁷⁹⁾ „Šestinski Oleg Nikolajevič (rođen 1929. u Bakuu), ruski sovjetski pesnik... Član KPSS od 1957. Završio Lenjingradski univerzitet (1953)... Prva knjiga pesama *Prijatelji zauvek* (1955). U poeziji Šestinskog došlo je do izraza iskustvo pokoljenja čije me deinstvo poklopilo sa godinama Velikog Otadžbinskog rata. Osnovni motivi umetnosti Šestinskog su romantika stvaranja, čistota idejnih i moralnih stremljenja (zbirka pesama *Stajalište*, 1964). Mnogo je putovao po zemlji, živio među industrijskim radnicima Bakua, u ruralnim rejonima Severa... Prevodio bugarske i karelske pesnike. Bio prvi sekretar lenjingradskog odeljenja Saveza pisaca RSFSR 1971—73.“ (Iz članka L. V. Serševskog u: KLE, t. 8, Moskva 1975, stolb. 702).

kako je teško imati sina koji ne radi. Ne jednom sam kod svog sina video pesme Brodskog. Poemu od 42 glave i razne druge pesme. Znam Brodskog sa suđenja Umanskom. Postoji poslovice: „S kim si, onakav si.” Umanskog sam poznao lično. On je okoreli narodni neprijatelj. Čuvši izjave Brodskog, prepoznao sam izjave svoga sina. I moj je sin govorio da sebe smatra genijem. Ni on, kao ni Brodski, neće da radi. Ljudi kao što su Brodski i Umanski pogubno utiču na svoje vršnjake. Čudim se roditeljima Brodskog. Oni su očito povlađivali svom sinu. Slagali su se s njim. Po formi stiha vidi se da Brodski može da sastavlja pesme. Ali te pesme samo nanose štetu. Brodski nije običan gotovan. On je gotovan iz principa. Prema ljudima kao što je Brodski ne treba imati milosti. (*Aplauz.*)

Porotnik Tjagli: Smatrate li da su na vašeg sina uticale pesme Brodskog?

Nikolajev: Da.

Sudija: Da su negativno uticale?

Nikolajev: Da.

Advokat: Otkud znate da su to bile pesme Brodskog?

Nikolajev: Tamo je bila fascikla, a na fascikli natpis: „Josif Brodski”.

Advokat: Da li se vaš sin poznao s Umanskim?

Nikolajev: Da.

Advokat: Zašto mislite da je Brodski, a ne Umanski, pogubno uticao na vašeg sina?

Nikolajev: Brodski i njegove pristalice. Pesme Brodskog su besramne i antisovjetske.

Brodski: Navedite moje antisovjetske pesme. Recite bar jedan stih.

Sudija: Ne dozvoljavam citiranje.

Brodski: Ali ja želim da znam o kojim se pesmama radi. Možda to nisu moje pesme.

Nikolajev: Da sam znao da ću istupiti pred sudom, fotografisao bih i doneo.

Sudija: Svedokinja Romašova.

Romašova (nastavnik marksizma-lenjinizma u srednjoj školi „Muhina”): Lično ne poznajem Brodskog. Ali njegova mi je takozvana delat-

nost poznata. Puškin je govorio da je talenat pre svega rad. A Brodski? Zar on radi? Zar on radi na tome da svoje pesme učini razumljivim narodu? Čudi me što moje kolege stvaraju takav oreol oko njega. Nigde sem u Sovjetskom Savezu sudije ne razgovaraju tako dobronamerno sa pesnikom, nigde mu tako drugarski ne savetuju da uči. Kao sekretar partijske organizacije škole „Muhina“, mogu da kažem da Brodski loše utiče na omladinu.

Advokat: Da li ste ikad videli Brodskog?

Romašova: Nikada. Ali takozvana delatnost Brodskog dopušta mi da sudim o njemu.

Sudija: A možete li da navedete neke činjenice?

Romašova: Kao vaspitačica omladine, znam mišljenja omladine o pesmama Brodskog.

Advokat: A da li vi poznajete pesme Brodskog?

Romašova: Poznajem. To je u-žas. Mislim da ih je nemoguće citirati. One su uža-a-sne.

Sudija: Svedok Admoni. Vaše je prezime neuobičajeno. Ako možete, dajte vašu ličnu kartu.

Admoni (profesor Instituta „Hercen“, lingvist, literaturolog, prevodilac): Kad sam saznao da Josifa Brodskog izvode pred sud pod optužbom zbog gotovanstva smatrao sam svojom dužnošću da pred sudom iznesem svoje mišljenje. Smatram da imam pravo da to učinim budući da trideset godina radim s omladinom kao fakultetski nastavnik i budući da se odavno bavim prevodjenjem.

S Josifom Brodskim se gotovo ne poznajem. Pozdravljamo se ali, čini se, nismo razmenili ni dve pune rečenice. Međutim, tokom poslednjih godinu ili nešto više dana pomno pratim njegove prevodilačke radove — po njegovim nastupima na prevodilačkim večerama i po publikacijama. Reč je o talentovanim, sjajnim prevodima. S punom odgovornošću mogu da kažem da je prevodjenje Galčinskog, Fernandesa i drugih pesnika zahtevalo pozamašan trud. Prevodi o kojima je reč svedoče o velikom majstorstvu i kulturi prevodioca. Čuda se ne događaju. Ni majstorstvo ni kultura na dolaze sami od sebe. Za to je neophodan stalan uporan rad. Čak i ako radi prema predlošku, da bi prevod bio valjan, prevodilac mora da stekne predstavu o jeziku originala, da oseti duh tog jezika, mora da poznaje život i kulturu dotičnog naroda itd. A Josif Brodski je, kraj svega toga, izučio još i same jezike. Zato je meni jasno da on radi intenzivno i uporno. A kad sam danas — tek danas — saznao da je završio samo sedam razreda, postalo mi je jasno da je morao

da uloži uistinu divovski napor da stekne majstorstvo i kulturu koje je stekao. I za rad prevodioca pesama vredi ono što je Majakovski rekao za rad pesnika — *Izvodiš' edinoga slova radi tysjači tonn slovesnoj rudy.*⁶⁰⁾

Ukaz na osnovu koga je Brodski pozvan na odgovornost uperen je protiv onih koji malo rade, a ne protiv onih koji malo zarađuju. Gotovani su oni koji malo rade. Stoga je optuživanje Josifa Brodskog zbog gotovanstva — besmislica. Ne može se optuživati zbog gotovanstva čovek koji radi kao Josif Brodski — čovek koji radi uporno i mnogo, ne misleći o velikim zaradama, spreman da se ograniči onim najnužnijim, samo da bi se usavršavao u svojoj umetnosti i da bi stvarao vredna umetnička dela.

Sudija: Šta ste ono govorili o tome da ne treba suditi onima koji malo zarađuju?

Admoni: Rekao sam da je suština Ukaza u tome da se sudi onima koji malo rade, a ne onima koji malo zarađuju.

Sudija: Šta hoćete time da kažete? Da li ste čitali Ukaz od 4. maja? Komunizam se izgrađuje samo radom miliona.

Admoni: Svaki društveno koristan rad mora se poštovati.

Porotnik Tjagli: Gde je Brodski čitao svoje prevode i na kojim ih je jezicima čitao?

Admoni (osmehnuvši se): Čitao ih je na ruskom. On prevodi sa stranih jezika na ruski.

Sudija: Kad vas upita običan čovek, dužni ste da mu objasnite, a ne da se osmehujete.

Admoni: Ja i objašnjavam da Brodski prevodi s poljskog i srpskohrvatskog na ruski.

Sudija: Govorite sudu, a ne publici.

Admoni: Oprostite. Kao profesor, navikao sam da govorim obraćajući se auditorijumu.

Sudija: Svedok Vojevodin. Poznajete li vi Brodskog lično?

Vojevodin (član Saveza pisaca): Ne. Ja tek pola godine radim u Savezu pisaca. Lično se s njim nisam poznavao. On retko dolazi u Savez, samo na prevodilačke večeri. Očito je shvatao kako

⁶⁰⁾ Videti belešku 63.

će biti dočekane njegove pesme, zato nije ni išao u druge sekcije. Čitao sam njegove epigrame. Pocrveneli biste, drugovi sudije, kad biste ih pročitali. Ovdje su govorili o talentu Brodskog. Talenat se meri samo narodnim priznanjima. A tog priznanja nema niti ga može biti.

U Savez pisaca je prispela fascikla sa pesmama Brodskog. U njima su tri teme: tema prva — bekvstvo od stvarnosti, tema druga — pornografija, tema treća — mržnja prema otadžbini i prema narodu. Brodski govori o tuđoj otadžbini. Samo trenutak, prisetiću se: „*odnoobrazna ruskaja tolpa*“.⁸¹) Te ružne stihove prepustimo njegovoj savesti. Pesnik Brodski ne postoji. Prevodilac možda i postoji, ali pesnik ne. Apolutno podržavam mišljenje druga koji je govorio o svome sinu, na kojeg je Brodski pogubno uticao. Brodski odvaja omladinu od rada, od sveta i od života. U tome je velika antidruštvena uloga Brodskog.

Sudija: Da li je Komisija raspravljala o talentu Brodskog?

Vojevodin: Bila je jedna kratka sednica na kojoj se govorilo o Bročskom. Ali se rasprava nije pretvorila u široku diskusiju. Ponavljam: Brodski se zadovoljavao polupornografskim, skarednim epigramima a u Savez pisaca je retko dolazio. Moj prijatelj, pesnik Kukljin⁸²) jednom je gromoglasno sa estrade izrazio svoje zgražanje nad pesmom Brodskog.

Advokat: Da li iza informacije o Bročskom, koju ste vi napisali, stoji cela Komisija?

Vojevodin: S Etkindom, koji ima drukčije mišljenje, mi informaciju nismo usaglašavali.

Advokat: A da li je drugim članovima Komisije poznata sadržina vaše informacije?

Vojevodin: Ne, ona nije poznata svim članovima Komisije.

Brodski: A kako su se kod vas našle moje pesme i moj dnevnik?

Sudija: Ne dozvoljavam to pitanje. Građanine Brodski, vi ste radili od prilike do prilike — zašto?

Brodski: Već sam rekao: radio sam sve vreme. Najpre u radnom odnosu, a potom sam pisao pesme. (S očajanjem.) I pisanje pesama je rad.

⁸¹) „Jednolična je ruska gomila“.

⁸²) Verovatno pesnik Lev Valerianovič Kukljin (rođen 1931) (KLE, t. 3, Moskva 1966, stolb. 880).

Sudija: Ali vaša zarada je veoma mala. Kažete da dobijate 250 rubalja godišnje, a po podacima koje je dostavila milicija — sto rubalja.

Advokat: Na prethodnom suđenju bilo je odlučeno da milicija proveri podatke o zaradama Brodskog, ali ona to nije učinila.

Sudija: U predmetu je, evo, jedan ugovor poslat iz izdavačke kuće. No to je samo papir koji niko nije potpisao.

(Iz publike šalju sudinici poruku da ugovor potpisuje najpre autor, a potom rukovodioci izdavačke kuće.)

Sudija: Molim da mi se više ne šalju poruke.

Sorokin (javni tužilac): Naš veliki narod gradi komunizam. U sovjetskom čoveku razvija se izvanredno svojstvo — uživanje u društveno korisnom radu. Cveta samo ono društvo u kome nema nerada. Brodski je daleko od patriotizma. On je zaboravio glavni princip — ko ne radi, taj ne jede. Brodski tokom mnogih godina vodi život gotovana. Godine 1956. napustio je školu: zaposlio se u fabrici. Bilo mu je 15 godina. Iste godine napušta posao. (*Citira radni list Brodskog i prekide između zaposlenja objašnjava neradom. Kao da se nisu ni čula sva objašnjenja svedoka odbrane da je i književni rad — rad.*)

Proverili smo da je Brodski za jedan posao dobio samo 37 rubalja, a on kaže — 150 rubalja.

Brodski: To je avans. To je samo avans. Deo onoga što treba posle da dobijem.

Sudija: Čutite, Brodski.

Sorokin: Gde god je radio, Brodski je ozlojeđivao ljude svojom nedisciplinovanošću i odsustvom želje za radom. Članak u *Večernjem Leningradu* imao je veliki odjek. Naročito je mnogo pisama stiglo od omladine. Omladina je oštro osudila ponašanje Brodskog. (*Čita pisma.*) Omladina smatra da Brodski treba da bude surovo kažnjen. Brodski nema pojma o savesti i dužnosti. Svaki čovek smatra za sreću da služi u Sovjetskoj armiji. A Brodski je to izbegao. Otac Brodskog poslao je svog sina u dispanzer na konsultaciju, a ovaj je otud doneo uverenje koje je prihvatio lakoverni vojni odsek. Brodski piše svom prijatelju Šahmatovu, u međuvremenu osuđenom: „Predstoji mi sastanak sa komitetom odbrane. Tvoj sto postaće sigurno sklonište za moje jambove.”

Brodski je pripadao društvu koje je satanskim smehom dočekivalo reč „rad” i s poštovanjem

slušao svoga firera Umanskog. Brodskog i Umanskog ujedinjuje mržnja prema radu i sovjetskoj književnosti. Naročit uspeh među njima ima arsenal pornografskih reči i pojmova. Brodski se Šahmatovu obraćao sa „ser” — nikako drukčije. Šahmatov je u međuvremenu osuđen. Eto iz kakvog se smrdljivog legla pojavio Brodski. Ovde se govori o darovitosti Brodskog. Ali Ko to govori? Ljudi slični Brodskom i Šahmatovu.

Krik iz sale: Ko? Zar Ćukovski i Maršak slični Šahmatovu?

(„Redari” izvode „izgrednika”).

Sorokin: Brodskog štite lupeži, gotovani, krpelji, džukele. Brodski nije pesnik nego čovek koji pokušava da piše pseudostihove. On je zaboravio da u našoj zemlji čovek mora da radi, da stvara vrednosti: strugove, hleb. Brodskog treba silom naterati da radi. Njega treba iseliti iz grada-heroja. On je gotovan, nevaljalac, lupež, idejno prljav čovek. Poštovaoci Brodskog pene. A Njekrasov je rekao:

*Potom možeš ty ne byt',
No graždaninom byt' objazan.⁸³⁾*

Mi danas ne sudimo pesniku nego gotovanu. Zašto ovde štite čoveka koji mrzi svoju domovinu? Treba ispitati moralni lik svih onih koji štite Brodskog. On je pisao u svojim pesmama: *Ljublju ja rodinu čužuju.⁸⁴⁾* U njegovim dnevnicima postoji ovakav zapis: *Već odavno razmišljam o prelasku preko crvene crte. U mojoj ridoj glavi sazrevaju konstruktivne misli.* Pisao je i ovo: *Stokholmska građska većnica uliva mi više poštovanja nego praški Kremlj.* Marksa naziva ovako: *Stari sladokusac okrunjen vencem od jelovih šiškarki.* U jednom pismu on piše: *Baš me bilo briga za Moskvu.*

Eto koliko vrede Brodski i njegovi zaštitnici.

(Zatim citira pismo neke devojke koja s nipodaštavanjem govori o Lenjinu. Kakve veze to pismo ima s Brodskim, potpuno je nejasno. Niti ga je Brodski pisao, niti je njemu upućeno.)

U tom trenutku sudinica se obraća meni:

Prekinite s beleženjem.

Ja: Drugarice sudijo, molim vas da mi dozvolite da beležim.

Sudija: Ne dozvoljavam.

⁸³⁾ *Pesnik možeš i da ne budeš, Al' građanin biti moraš.*

⁸⁴⁾ *Volim otadžbnu tuđu.*

Ja: Ja sam novinarka, član sam Saveza pisaca, pišem o vaspitanju omladine, molim vas da mi dozvolite da beležim.

Sudija: Ja ne znam šta vi tamo beležite. Prekinite s beleženjem.

Iz publike: Da joj se oduzmu zabeleške.

Sorokin nastavlja svoj govor, zatim govori braniteljka, čiji govor mogu da izložim samo u tezama, jer mi je zabranjeno da dalje beležim.

Teze *braniteljkinog* govora:

Javni tužilac je koristio materijale kojih u predmetu nema, koji se tokom suđenja pojavljuju prvi put, u vezi s kojima Brodski nije saslušavan i o kojima se nije izjasnio.

Autentičnost materijala sa specijalnog suđenja održanog 1961. godine nismo proverili, i to što je javni tužilac citirao mi ne možemo da proverimo. Što se tiče dnevnika Brodskog, taj dnevnik potiče iz 1956. godine. To je mladalački dnevnik. Javni tužilac navodi kao mišljenje javnosti pisma čitalaca redakciji lista *Večernji Lenjingrad*. Autori pisama ne poznaju Brodskog, njegove pesme nisu čitali i sude po tendencioznom i činjenički umnogome netačnom novinskom članku. Javni tužilac vređa ne samo Brodskog („nevaljalac”, „gotovan”, „antisovjetski element”) nego i lica koja su se zauzela za njega (Maršak, Čukovski) i poštovane svedoke. Zaključak: ne raspolazući objektivnim dokazima, javni tužilac se služi nedovoljnim sredstvima.

Čime raspolaže optužba?

a) Uverenjem o radnom stažu Brodskog od 1956. do 1962. godine. Godine 1956. Brodski je imao 16 godina; mogao je da ide u školu i da ga, po zakonu, roditelji izdržavaju do 18. godine. Česte promene posla posledica su psihopatskih crta i nesposobnosti za brzo nalaženje svog mesta u životu. Prekidi u zapošljavanju objašnjavaju se, između ostalog, i sezonskim radom u ekspedicijama. Nema razloga da se do 1962. godine govori o izbegavanju rada.

(Advokat govori o svom poštovanju prema porotnicima, ali žali što među porotnicima nema čoveka koji bi bio kompetentan za pitanja književnog rada. Kad je optužen maloletnik, neizostavno postoji porotnik-pedagog; kad je na optuženičkoj klupi lekar, u poroti je neophodno imati lekara. Zašto se taj pravični i razumni običaj zaboravlja kad se radi o književnosti?)

b) Brodski nije u stalnom radnom odnosu od 1962. godine. Međutim, podneti ugovori s izdavačkom kućom od novembra 1962. i od oktob-

ra 1963, uverenje televizijskog studija, uverenje časopisa „Kostjor“ i objavljena knjiga prevoda jugoslovenskih pesnika svedoče o stvaralačkom radu. Kvalitet tog rada. Postoji informacija s potpisom J. Vojevodina, oštro negativna, s nedopustivim optužbama zbog antisovjetske delatnosti; informacija koja podseća na najgora vremena kulta ličnosti. Ispostavilo se da Komisija nije raspravljala o toj informaciji, da je članovima Komisije nepoznata, da ona predstavlja lično mišljenje prozaiste Vojevodina. Postoji mišljenje najboljih poznavalaca, majstora prevodenja, kao što su Maršak i Čukovski. Svedoci V. Admoni — istaknuti literaturolog, lingvist i prevodilac, J. Etkind — poznavalac prevodilačke literature, član Biroa prevodilačke sekcije Saveza pisaca i član Komisije za rad s mladim autorima — svi oni visoko cene rad Brodskog i govore o velikom trudu neophodnom da se izda ono što je Brodski napisao tokom 1963. godine. Zaključak: Vojevodinova informacija ne može da opovrgne mišljenja spomenutih lica.

c) Nijedan od svedoka niti poznaje Brodskog niti je čitao njegove pesme; svedoci optužbe svedoče na osnovu nekih neznano kojim putem dobijenih i neproverenih dokumenata i iznose svoja mišljenja kao optužnice.

Drugim materijalima sud ne raspolaže.

Sud je dužan da izuzme iz razmatranja:

1) Materijale sa specijalnog suđenja održang 1961. godine, na kome je u vezi sa Brodskim doneta odluka da se postupak obustavlja.

Da je Brodski tada ili kasnije počinio antisovjetski delikt, da je napisao antisovjetske pesme, to bi bilo u nadležnosti organa državne bezbednosti.

Brodski se doista poznavao sa Šahmatovom i Umanskim i nalazio se pod njihovim uticajem. No, srećom, on se odavno tog uticaja oslobodio. Međutim, javni tužilac je čitao zabeleške Brodskog iz tih godina prezentirajući ih van vremena i prostora, čime je, prirodno, izazvao gnev publike prema Brodskom. Javni tužilac je stvorio utisak da se Brodski i sad drži svojih današnjih pogleda, što je potpuno netačno. Mnogi su mladi ljudi što su pripadali društvu Umanskog, zahvaljujući intervenciji razumnih odraslih ljudi, vraćeni u normalan život. Isto se desilo i sa Brodskim tokom poslednje dve godine. On je počeo mnogo i plodno da radi. Ali tad je uhapšen.

2) Pitanje kvaliteta pesama samog Brodskog.

Mi još ne znamo koje od predmetu priključenih pesama pripadaju Brodskom, pošto se iz

njegove izjave vidi da tamo ima niz pesama koje nisu njegove.

Da bi se sudilo jesu li to dekadentske, pesimističke ili lirske pesme, neophodna je autoritativna literaturološka ekspertiza, i to pitanje ni sud ni same stranke ne mogu da reše.

Naš je zadatak da utvrdimo da li je Brodski gotovan koji živi od neradničkih prihoda, gotovan koji vodi parazitski način života.

Brodski je pesnik-prevodilac koji prevođenjem pesnika iz bratskih republika i zemalja narodne demokratije daje svoj doprinos stvari borbe za mir. On nije pijanac, nije amoralan čovek, nije gramzivac. Njega kore zbog toga što je dobijao malo honorara, da, prema tome, nije ni radio. (Advokat daje informaciju o specifičnosti književnog rada, o redosledu njegovog nagrađivanja. Govori o velikom ulaganju napora pri prevođenju, o neophodnosti izučavanja stranih jezika i stvaralaštva pesnika čije se pesme prevode. O tome da se ne prihvataju i ne plaćaju svi predati radovi.)

Sistem avansa. Sume koje figuriraju u predmetu nisu tačne. Po izjavi Brodskog, one su veće. To treba proveriti. Sume su neznatne. Od čega je živio Brodski? Brodski je živio s roditeljima koji su ga, dok se kao pesnik formirao, podržavali.

Nikakvih sredstava za život sem onih stečenih radom Brodski nije imao. Živeo je oskudno da bi imao mogućnosti da se bavi voljenim poslom.

Zaključak:

Nije utvrđena krivica Brodskog. Brodski nije gotovan, i administrativne se mere prema njemu ne mogu primeniti.

Značaj Ukaza od 4. maja 1961. godine veoma je veliki. On je oružje za čišćenje gradova od stvarnih gotovana i parazita. Neosnovano izvođenje pred sud diskredituje Ukaz.

Odluka Plenuma Vrhovnog suda SSSR od 10. marta 1963. godine obavezuje sud da se kritički odnosi prema podnetim materijalima, da ne dopusti da budu osuđeni oni koji rade, da brani pravo optuženih da se upoznaju s predmetom, da podnesu dokaze o svojoj nevinosti.

Brodski je neosnovano pritvoren 13. februara 1964. i time lišen mogućnosti da podnese dokaze o svojoj nevinosti.

Međutim, i podneti dokazi sadržani u onome što je rečeno na suđenju, omogućuju da se izvede zaključak da Brodski nije gotovan.

(Objavljuje se pauza. Sud se povlači na većanje.)

Sud se vraća i sudinica čita presudu:

BRODSKI SISTEMATSKI NE IZVRŠAVA OBAVEZE SOVJETSKOG GRAĐANINA U POGLEDU PROIZVODNJE MATERIJALNIH VREDNOSTI, ŠTO SE VIDI IZ ČESTOG MENJANJA POSLA. BIO JE OPOMENUT OD STRANE ORGANA MINISTARSTVA DRŽAVNE BEZBEDNOSTI 1961. GODINE, A 1962. I OD STRANE MILICIJE. OBEĆAO JE DA ĆE STUPITI NA STALNI POSAO, ALI IZ OPOMENA NIJE IZVUKAO ODGOVARAJUĆE ZAKLJUČKE, NASTAVIO JE S NERADOM, PISAO JE I NA VEČERIMA ČITAO SVOJE DEKADENTSKE PESME. IZ INFORMACIJE KOMISIJE ZA RAD S MLADIM PISCIMA VIDI SE DA BRODSKI NIJE PESNIK. OSUDILI SU GA ČITAOCI LISTA „VEČERNJI LENJINGRAD“. STOGA SUD PRIMENJUJE UKAZ OD 4. MAJA 1961. GODINE: PROGNATI BRODSKOG U UDALJENE KRAJEVE NA PET GODINA UZ OBAVEZAN PRISILAN RAD.

„Redari“ (prolazeći pored braniteljke): Šta je? Izgubili ste proces, drugarice advokatice?

Zapisala *Frida Vigdorova*.

(S ruskog prevela i beleške dodala ANĐELIJA DEMETROVIĆ-MATIJAŠEVIĆ)

